

**TURUN
YLIOPISTO**

Kohti uutta maailmaa

Identiteetin ja rodun ontologia – katsaus materian ja kielen aktiiviseen vuorovaikutukseen
identiteetin muodostumisessa

Sosiaalitieteiden
kandidaatintutkielma

Laatija:
Elias Lappalainen

12.06.2026
Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidatutkielma

Oppiaine: Sosiaalitieteet

Tekijä: Elias Lappalainen

Otsikko: Kohti uutta maailmaa

Ohjaaja: dosentti Johannes Kananen

Sivumäärä: 33 sivua

Päivämäärä: 12.06.2026

Tarkastelen tässä kandidaatintutkielmassa identiteetin ontologiaa. Edetäkseni identiteetin ontologian käsittelyyn, tarkastelen identiteetin historiaa ja sen yhteyttä rodun käsitteeseen. Identiteetin historiallinen tarkastelu osoittaa identiteetin ottaneen rodun paikan yhteiskuntatieteissä hallitsevana ihmisten eroja selittävänä tekijänä. Identiteetti sisältää rodun käyttötarkoitukset ja merkitykset. Tästä etenen rodun ontologian tarkasteluun ja selvitan rodun yhteyden materiaaliseen, eli ruumiilliseen maailmaan.

Rodun ontologian tarkastelu osoittaa rodun muodostuvan diskursiivisen ja materiaalisen aktiivisen vuorovaikutuksen tuloksena. Tässä monistisessa käsityksessä epistemologia ja ontologia kietoutuvat yhteen, ja kieli ja materia yhdessä tuottavat tietomme ja todellisuutemme. Kumpaakaan ei voida varsinaisesti erottaa toisesta. Rodun ja identiteetin väliseen yhteyteen perustaen johdan tämän metafysiikan identiteetin ontologiaan, ja esitän tämän päättelyketjun johdosta selvityksen identiteetin ontologiasta.

Esitän **uusmaterialistisen identiteettiteorian**, jossa käsitän identiteetin muodostuvan diskurssien ja materiaalin aktiivisen vuorovaikutuksen kausaalisenä tuloksena. Teoria huomioi identiteetin olemiseen kiinnittyvän materiaalisen luonteen, sekä diskurssien aktiivisen identiteettiä tuottavan roolin. Lisäksi uusmaterialistinen identiteettiteoria huomioi identiteetin kieltä edeltävän olemassaolon ja näiden tekijöiden johdosta kiistää identiteetin fiktiivisyyden ja puhtaan tarinallisuuden. Olemiseen ja ruumiillisuuteen kiinnittyessään, sekä kieltä edeltävän olemassaolon omatessaan päättelen, että identiteetti ei voi olla postmodernin käsityksen mukainen pohjimmiltaan fiktiivinen sosiaalinen konstruktio. Näiden tekijöiden lisäksi huomioin identiteettien muodostuvan kognitiivisten, ja evolutiivisten inhimillisten mekanismien ja prosessien asettamien reunaehtojen alaisuudessa.

Ymmärrän identiteetin olemisen ja tekemisen yhteen kietoutumisena; niitä ei voida erottaa toisistaan. Käsitän identiteetin ykseydessä sijaitsevaksi subjektipositioksi, jonka episteemistä oikeutusta voidaan arvioida vertaamalla sitä subjektia ympäröiviin materiaalsiin ja sosiaalsiin olosuhteisiin. Realistinen käsitys mahdollisuudesta lähestyä todellisuutta ja saada siitä arvioitavaa tietoa, sekä käsitys todellisuuden ykseydestä, eli sen monistisesta luonteesta ja relationaalisesta rakentumisesta on uusmaterialistisen identiteettiteorian ontologinen perusta.

Lopuksi tarkastelen uusmaterialistisen identiteettiteorian suhdetta vahvoihin ja heikkoihin identiteettiteorioihin, tieteelliseen tutkimukseen ja identiteettipolitiikkaan. Esitän, että materiaaliset ja ruumiilliset olosuhteet on huomioitava sekä identiteettiteoriaa tutkimuksessa hyödynnettäessä, että identiteettipoliittisia arvioita ja muuta tieteellistä tutkimusta tehdessä. Tutkielmani kiinnittyy viime vuosina suosiota kasvattaneeseen uusmaterialistiseen, materiaalisen aktiivisuuden huomioivaan tutkimusotteeseen, ja on omalta osaltaan johdattamassa sosiaali- ja yhteiskuntatieteitä tähän uuteen maailmaan.

Avainsanat: identiteetti, rotu, postmoderni, realismi, uusmaterialismi, monismi

Tekoälyselvitys: Olen käyttänyt generatiivista tekoälyä opinnäytetyöni laatimisen apuna.

Tiedekuntani ohjeistuksen mukaisesti opinnäyteprosessin aikana käyttämäni tekoälytyökalujen ja niiden käytön yksityiskohtainen kuvaus on liitteessä.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen relevanssi.....	6
1.2	Tutkimuksen rakenne.....	6
2	Identiteetti	8
2.1	Identiteetin matka valtaan – identiteetin lyhyt historia.....	8
2.2	Vahvat ja heikot identiteettiteoriat.....	11
3	Rotu.....	14
3.1	Rotu identiteettipoliittisessa toiminnassa.....	14
3.2	Rodun lyhyt historia.....	16
3.3	Rotu diskursiivisena prosessina.....	17
3.4	Materian rooli rodun muodostumisessa.....	20
4	Johtopäätökset – seuraukset identiteettiteorialle	23
4.1	Identiteetin ytimessä	23
4.2	Postmodernin identiteettiteorian epäonnistuminen	26
4.3	Uusmaterialistinen identiteettiteoria.....	27
5	Uusmaterialistisen identiteettiteorian suhtautuminen teoriaan, tutkimukseen ja identiteettipoliikkaan.....	29
5.1	Suhde vahvoihin ja heikkoihin identiteettiteorioihin	29
5.2	Suhde akateemiseen tutkimukseen	30
5.3	Suhde identiteettipoliikkaan	33
6	Kohti uutta maailmaa.....	35
7	Lähdeluettelo	37
	Liite	43

1 Johdanto

Sosiaali- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus rakentuu perustavalle kysymykselle siitä, missä määrin todellisuus on tavoitettavissa ja selitettävissä, ja missä määrin sitä koskeva tieto on kielellisesti ja sosiaalisesti rakentunutta. Valistuksen aikaan vahvistunut realistinen tutkimusperinne perustui oletukseen, että maailmassa on rakenteita ja kausaalisia mekanismeja, joita voidaan tieteellisen tutkimuksen avulla tavoittaa. Vuosisatojen ajan uskottiin, että totuus tai vähintään erittäin oikeutettu uskomus voidaan saavuttaa tieteen avulla, tutkimalla todellisuuden perusteita, sen ydintä. Tämä perustaa hakeva realistinen tutkimusasenne pyrkii ja uskoo kykenevänsä paljastamaan ytimen, puhtaan ja paljaan, totuuden todellisuudesta. (Pulkkinen 1998, 46–51, 163.)

1970-luvulla noussut postmoderni tutkimusasenne taas kieltäytyy tarkastelemasta todellisuutta valistukselle, modernille ja realistiselle perinteelle tyypillisellä perusta–pinta-vastakkainasettelulla. Postmoderni relativismi ei etsi ydintä, se kieltää ytimen ja tutkii rakenteita. Se käsittää ihmisen saavutettavissa olevan maailman kielestä ja diskursseista rakentuvaksi sosiaalisesti konstruktioksi. Kun valistus ja moderni realismi pyrkivät totuuteen ja todellisuuden perustaan, ja uskovat tieteellä lähestyvänsä totuutta, postmoderni luovuttaa ja tekee totuudesta vallankäytön, kielen ja diskurssien muovaaman sosiaalisen konstruktion, perusteiltaan kuvitteellisen ja fiktiivisen prosessin. (Hall 1999; Pulkkinen 1998, 46–51, 163.)

Postmoderni relativismi on ollut viime vuosikymmeninä erittäin suosittu tapa tehdä tutkimusta. Tämä tutkimussuunta on johtanut ihmisyyden ja olemassaolon ikiaikaisten perusteiden horjumiseen. Kun koko tuntemamme historia antiikin Kreikasta lähtien on käsittänyt ihmisyyden *olemisena*, käsittää postmoderni ihmisyyden *tekemisenä*, jolle kieli antaa merkityksensä. Todellisuuteen kytkeytyvästä olemisesta on siirrytty postmoderniin kielelliseen performanssiin, ja näin ihmiseltä on viety usko omaan intuitiiviseen realistiseen todellisuuskäsitykseensä. Postmoderni relativismi ei enää salli totuuksien, identiteettien tai arvojen arvottamista hyvä–huono-, korkea–alhainen-, tai kaunis–ruma-akseleilla. Yleistä totuutta ei enää ole – postmodernissa jokaisella on oma totuutensa. (Butler 1990; Pulkkinen 1998; Resina 2019.)

Postmoderni käsitys on saanut vankan suosion erityisesti akateemisessa maailmassa

viimeisten vuosikymmenten aikana. 1990-luvulla uusia postmoderneja relativistisia konstruktionistisia näkemyksiä kritisoitiin ankarasti erityisesti realismia edustaneiden luonnontieteilijöiden toimesta. Luonnontieteilijät väittivät, että kieltäessään ihmisen mahdollisuudet tiedon ja todellisuuden saavuttamiseen, eivät postmodernin relativistisen tutkimusasenteen omaksuneet sosiaalitieteilijät ja sukupuolentutkijat selitä enää mistään mitään. Akateeminen maailma kutsuu tätä kiistaa Tieteiden sodaksi. Tieteiden sota hiipui, mutta ei koskaan päättynyt. Realistit ja luonnontieteilijät kyllästyivät postmodernistien kanssa vääntämiseen ja hiljalleen luopuivat tästä tiedon ja todellisuuden luonnetta selvittävästä kamppailusta. (ks. esim. Cañada & Tarkkala 2024.)

Postmoderni relativismi ei kuitenkaan kadonnut mihinkään, päinvastoin, suuri osa yhteiskuntatieteellisissä ja humanistisissa tiedekunnissa toteutettavasta tutkimuksesta edelleen tehdään postmoderneista relativistisista lähtökohdista. Koska tämä tutkimussuunta on vaikuttanut akateemisessa maailmassa jo pitkään, on se ehtinyt vaikuttaa yliopistojen lisäksi lukuisiin muihinkin yhteiskunnan instituutioihin. Perinteiset arvot, perinteinen järjestys ja perinteiset ihanteet ovat postmodernin relativismin vihollisia. Kieltäessään mahdollisuuden arvojen, ihanteiden ja tiedon hyvä–huono-akselilla toteutettavaan arviointiin, se kaataa vanhat uskomusjärjestelmät ja tuo tilalle nihilistisen totuudettoman kaaoksen: ihanteettoman, arvottoman ja hedonistisen ääri-individualistisen olemassaolon. Postmodernissa kaikki on subjektiivista, totuutta tai ihanteita ei ole, eikä sellaisia voida saavuttaa. Jokainen keksii oman totuutensa.

Kandidaatin tutkielmani päätavoite on selvittää sosiaalitieteellisen tutkimuksen keskiössä olevan ihmisen identiteetin perusteita ja niitä ontologisia oletuksia, joiden pohjalta identiteettitutkimusta tehdään. Tarkastelen kriittisesti postmodernia tutkimussuuntaa, joka on viime vuosikymmenet hallinnut identiteettiteorioita, sekä erilaista humanistista ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Esitän tässä tutkielmassa, että yhteiskuntatieteet voivat selittää identiteetin, ihmisen ja todellisuuden toimintaa erinomaisen arvokkain tavoin, mutta tämän on tapahduttava materiaalisen aktiivinen tietoa ja todellisuutta tuottava rooli huomioiden, luonnon ja mielen kausaaliset ja metafysiset rakenteet tunnustaen, postmoderni relativismi hyläten.

1.1 Tutkimuksen relevanssi

Identiteetit ja niillä toteutettava identiteettipolitiikka ovat aikamme suurimpia ja merkittävimpiä ilmiöitä. Identiteettipolitiikka tarkoittaa poliittista ja sosiaalista toimintaa, jota ohjaavat yksilöiden tai ryhmien yhteiset kokemukset esimerkiksi rodun, sukupuolen, seksuaalisuuden, vammaisuuden, uskonnon tai muiden identiteettiä määrittävien tekijöiden perusteella (Duignan 2025; Holtug 2025). Francis Fukuyaman (2018) ja muiden johtavien tutkijoiden (ks. kpl. 2) mukaan identiteettipolitiikka kattaa ja selittää suurimman osan maailmassa käytävistä poliittisista kamppailuista.

Ymmärtääksemme poliittisten ja sosiaalisten liikkeiden toimintaa on meidän ymmärrettävä identiteetin käsitteen sisältö. Identiteetin rakennetta koskeva tutkimus on sosiologian, yhteiskuntatieteiden filosofian, psykologian ja sosiaalisen ontologian ydinaluetta. Identiteettitutkimus on ymmärrettävä myös politiikan tutkimuksen osa-alueena. Näiden alojen lisäksi identiteettiä koskeva tutkimus tarjoaa työkaluja taloustieteilijöille, sillä identiteetit ovat usein ohjaamassa ihmisten kulutuskäyttäytymistä (Chen, Urminsky & Yu 2024, 298).

1.2 Tutkimuksen rakenne

Pohjustan tämän identiteetin ontologiaan pureutuvan tutkimukseni identiteetin käsitteen historiallisella analyysillä, jonka ovat toteuttaneet yhteiskuntatieteissä laajalti viitatu professorit Philip Gleason ja Siniša Malešević (ks. esim. Lanzillotta ym. 2022). Heidän mukaansa identiteetillä on nyt samanlainen hegemoninen asema akateemisessa maailmassa ja julkisessa keskustelussa kuin aiemmin rodulla, kansanluonteella ja luokkatietoisuudella oli, ja identiteetti jatkaa näiden käsitteiden perinteitä sisällyttäen edellisten käsitteiden tarkoitukset ja sisällöt (Gleason 1983, 924; Malešević 2006, 32–35). Avaan tässä osassa tarkemmin sitä historiallista prosessia, jossa identiteetti sai nykyisen käyttötarkoituksensa.

Historiallisen katsauksen jälkeen avaan identiteetin käsitteen sisältöä, toimintatapaa ja merkityksiä nykyisessä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa. Perustelen valitsemani tutkimusasetelman, eli identiteetin ja rodun käsitteiden välisen yhteyden tarkastelun. Maleševićin ja Gleasonin esittämä identiteetin käsitteen historiallinen analyysi, ja siinä havaittu identiteetin ja rodun käsitteiden välinen historiallinen yhteys avaa tien vertailemaan identiteettiä ja rotua.

Identiteetin käsittelyn jälkeen keskityn tutkielman kolmannessa osiossa tarkastelemaan rotua ja rodun käsitteen relevanssia identiteetin käsitteen sisällön tutkimuksessa. Havainnollistan rodun identiteettipoliittista käyttöä julkisesta keskustelusta ottamillani esimerkeillä ja tuon esiin ajankohtaisia sosiologisia tutkimuksia, joissa on vaadittu rodun huomioimista identiteettejä määrittävänä tekijänä. Tämän jälkeen avaan rodun käsitteen historiaa ja sen ontologiaa, sisältöä, merkityksiä ja toimintatapoja. Avaan sitä diskursiivista prosessia, jossa rotu muodostuu, ja selvitän käsitteen materiaalista yhteyttä.

Tätä seuraavassa tutkimuksen neljännessä osassa selvitän rodun ja identiteetin käsitteiden välisen yhteyden vertaillen käsitteiden sisältöjä ja ontologioita. Vedän johtopäätökseni identiteetin ontologiasta ja esitän identiteetin luonnetta selittävän **uusmaterialistisen identiteettiteorian**. Rodun ja identiteetin välinen yhteys, syvälliset tarkastelut identiteetin ja rodun ontologioista, ja näistä johdettu johtopäätös identiteetin osin materiaalisesta, eli ruumiillisesta muotoutumisesta muodostavat uusmaterialistisen identiteettiteorian ytimen.

Viidennessä osassa selvitän uusmaterialistisen identiteettiteorian suhdetta identiteettiteoriaan, tieteelliseen tutkimukseen, sekä käytännön identiteettipoliittikkaan. Sijoitan esittämäni identiteettiteorian vahvojen ja heikkojen identiteettiteorioiden akselille. Avaan identiteettejä tarkastelevan tutkimuksen nykyisiä ja tulevia lähestymistapoja, sekä pohdin materiaalisen aktiivisen roolin huomioivaa identiteettipoliittikkaa.

Viimeisessä kuudennessa osiossa teen yhteenvedon tässä tutkielmassa esittämästäni ja hahmottelen esittämäni johdosta materiaalisen aktiivisuuden huomioivan uuden maailman ääriäriiviä.

Selvitän tässä kandidaatintutkielmassa vastausta seuraavaan kysymykseen:

Millainen on identiteetin ja rodun välinen suhde, ja mitä tämä suhde paljastaa identiteetin ontologisesta luonteesta?

2 Identiteetti

Suurin osa tutkijoista on Fukuyaman kanssa samaa mieltä siitä, että politiikkaa ei voida tarkastella käsittelemättä identiteettejä. Johtava identiteettitutkija, sosiologi Stuart Hall on todennut, että politiikasta ja toimijuudesta ei ole mahdollista puhua huomioimatta identiteettejä (Hall 1999, 246). Myös sosiologi Richard Handler katsoo, että identiteetin poliittinen käyttö on selviö. Hän toteaa identiteetin olevan monille alistetuille ryhmille tärkeä väline heidän poliittisissa pyrkimyksissään (Handler 1994). Sosiologi Siniša Malešević taas toteaa yksilöiden ja ryhmien tulevan poliittisesti mobilisoiduiksi identiteettiensä vuoksi ja katsoo, että yksilöt ja ryhmät ohjataan elämään, taistelemaan ja kuolemaan omien identiteettiensä puolesta (Malešević 2006, 35). Professorit Castells ja Himanen painottavat identiteetin merkitystä yhteiskuntakehityksessä. Heidän mukaansa yhteisen identiteetin puuttuessa poliittisten ohjelmien vaikutus jää heikoksi (Castells & Himanen 2013, 35).

Identiteetti ymmärretään yhteiskunnallisen ja poliittisen toiminnan perustaksi. Identiteetin rakenteen ymmärtäminen on siis välttämätön askel politiikan ymmärtämiseen. Poliittisia ratkaisuja ei voida käsittää ilman, että ymmärretään millaiset identiteetit niitä kannattelevat, ja miten nämä poliittista toimintaa ohjaavat identiteetit ovat rakentuneet. Avaan seuraavaksi identiteetin käsitteen historiaa ja sitä historiallista prosessia, jossa se sai nykyisen merkityksensä, sekä akateemista ja julkista keskustelua hallitsevan asemansa.

2.1 Identiteetin matka valtaan – identiteetin lyhyt historia

Sana identiteetti on johdettu latinankielisistä sanoista *idem*, *identificare* ja *identitas*, merkiten *samaa*, ja sitä on käytetty englannin kielessä 1500-luvulta lähtien. Aikanaan latinassa sanottiin "*idem et idem*", jolla tarkoitettiin englannin sanontoja "*same and the same*" ja "*over and over*". Tämä sanonta korostaa samuuden ja olemuksen toistumista, sen jatkuvuutta. Identiteetillä on tekninen, samuutta merkitsevä sisältö matematiikassa ja logiikassa. (Gleason 1983; Resina 2019; Ruuska 2011.)

Samuuden lisäksi identiteetillä on itseyslottuvuus, joka alkoi kehittyä 1800-luvun lopulla psykologian tieteenalan kehityksen myötä. Psykologiassa identiteetillä viitataan minuuteen, tietoisuuteen, yksilöllisyyteen ja käsitykseen omasta jatkuvuudesta. Kuitenkin jo valistuksen ajan filosofit John Locke (1690) ja David Hume (1739) mainitsivat identiteetin ja tarkoittivat tällä minuutta, yksilön ruumiillista itseyyttä ja sen jatkuvuutta, sen itsensä säilyttävää luonnetta

(Gleason 1983, 911). Valistuksen aikaan puhuttiin materiaan ja ruumiiseen, todellisuuteen kiinnittyvästä jatkuvuuden sisältävästä *olemisesta*; aiemmin subjektit *olivat* kristittyjä tai pakanoita, eurooppalaisia tai afrikkalaisia, mustia tai valkoisia, miehiä tai naisia. Valistuksen ajan subjektilla oli tämä syntymässä saatu ydin, identiteetti, joka ihmisen varttuessa aukeni. Tämä minän olemuksellinen keskus sisälsi jatkuvuuden periaatteen ja merkitsi ihmisen ydintä, tämän identiteettiä. (Gleason 1983; Resina 2019; Ruuska 2011.)

Sosiologisella modernin maailman subjektilla identiteetti taas muodostuu vuorovaikutuksessa merkityksellisten toisten kanssa. Tämän käsityksen mukaan subjektilla on yhä sisäinen ydin, “tosi minä”, mutta se muodostuu vuorovaikutuksessa ympäröivien kulttuuristen maailmojen ja niiden esittämien identiteettien kanssa. Esimerkiksi G. H. Mead ja hänen kehittänyt symbolinen interaktionismi edustaa tätä näkemystä. Psykologian ja sosiaalipsykologian identiteettikäsitys, jolla viitataan jatkuvuuden periaatteen omaavaan itseyteen, tietoisuuteen ja minuuteen, nojaa ensin valistuksen, ja myöhemmin tähän modernin ajan sosiologisen symbolisen interaktionismin vaikuttamaan identiteettikäsitykseen. (Gleason 1983; Hall 1999; Malešević 2006; Resina 2019.)

Postmodernina aikana olemisesta puhuminen on kuitenkin epäsuosittua ja problemaattista. Siksi postmodernissa ei sanota, että jokin on, vaan että jollakin on identiteetti. Postmodernissa ei sanota, että “hän on nainen”, vaan sanotaan “hän identifioituu naiseuteen”. Postmodernin asenteen myötä identiteetin käsite muutti merkitystään, eikä sitä käsitetty enää minuuden perusolemuksena. Yhteiskuntatieteissä nykyisin esiintyvät postmodernit näkemykset katsovat, että identiteeteillä ei ole sisäistä olemusta tai ydintä. Sen sijaan minuudet käsitetään sosiaalisina konstruktioina, liukuvina ja performatiivisina, diskurssien paineessa muodostuvina ilman jatkuvuutta elävinä fiktiivisinä prosesseina. (Gleason 1983; Hall 1999; Malešević 2006; Resina 2019.)

Nykyisen tiedettä dominoivan ja julkista tilaa hallitsevan asemansa, merkityksensä ja sisältönsä identiteetti on saavuttanut vasta viime vuosikymmeninä. 1960-luvulta alkaen identiteetin käsitettä on alettu käyttää sen nykyisissä merkityksissä ja käyttötarkoituksissa. (Gleason 1983; Resina 2019; Ruuska 2011.)

Sosiologi Siniša Malešević esittää kirjassaan *Identity as ideology* (2006) identiteetin käsitteen korvanneen historiallisesti, ideologisesti ja sisällöllisesti kolme seuraavaa käsitettä: rotu, kansanluonne ja luokkatietoisuus (social consciousness), nojaten Gleasonin painavaan

identiteetin käsitteen historialliseen analyysiin. Malešević toteaa rodun olleen 1800–1900-lukujen taitteessa biologinen fakta. Sen tieteellisen vaikutusvallan murensi natsi-Saksan tuho, jonka jälkeen akateemisen maailman oli etsittävä uusia käsitteitä kuvaamaan ihmisryhmien välisiä eroja. (Malešević 2006, 32–35.)

Philip Gleason (1983) ja Siniša Malešević (2006) katsovat toisen maailmansodan jälkeen kansanluonteen käsitteen ryhtyneen selittämään yksilön ja ryhmän välisiä suhteita erityisesti Yhdysvalloissa siellä hallinneen oikeiston keskuudessa. 1940-luvulla kansanluonteen käsite avasi salonkikelpoisella tavalla sen, minkä sotien jälkeen käyttökeltomaksi muuttunut rodun käsite avasi vielä 1930-luvulla ja sitä ennen (Gleason, 1983, 924). Kuten oikeiston, myös vasemmiston keskuudessa rotu, rodullinen yhtenäisyys ja rotutietoisuus nähtiin vaarallisina käsitteinä. Kylmän sodan maailmassa luokkatietoisuuden käsite oli suosittu ja hyväksyttävä sosiaalisten ja inhimillisten erojen selittäjä. Luokkatietoisuus esitettiin ja koettiin sotiin johtanutta rodulliseen yhtenäisyyteen yhdistyvää kansallistunnetta paremmaksi periaatteeksi. Kommunismia vastaan taistellut länsi taas vastusti Yhdysvaltojen johdolla kommunismia virallisesti kansanluonteen vastaisena. Idän kommunistit taas vastustivat lännen kapitalismia luokkatietoisuuden käsitteen avulla. Malešević ja Gleason katsovat, että kun rotu terminä hylättiin, se säilyi sisällöltään, merkitykseltään ja käyttötarkoitukseltaan kansanluonteen ja luokkatietoisuuden käsitteissä, joiden perillinen identiteetti puolestaan on. (Gleason 1983; Ruuska 2011, 342; Malešević 2006, 32–35.)

Myöhemmin 50–60-luvuilta lähtien identiteetin käsite korvasi kansanluonteen käsitteen. Tähän vaikutti tutkijoista erityisesti aikansa johtava psykologi Erik Erikson. Hän päätti nimittää kansanluonnetta mieluummin kansalliseksi identiteetiksi (Erikson 1962/1950, 269). Lopulta kansanluonteesta siirryttiin identiteettiin myös siksi, että kansanluonteen käsite oli vahvasti kytköksissä yhtenäisiin kansallisvaltioihin, eivätkä yhteiset kansalliset arvot tarjonneet enää samaistumispintaa kaikille. Etniset ja vähemmistöyhteisölliset samastumiset muuttuivat houkutteleviksi aikana, jota leimasi pohdinta yksilön ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. Myös yksilöä korostava eetos, heikko vasemmisto ja luokkapoliitiikan vierastaminen olivat syitä identiteetin puhuttelevuuteen Yhdysvalloissa ja näin kansanluonteesta käsitteestä siirryttiin moniulotteisempaan, lähes kaiken kattavaan identiteettiin. Yhdysvalloista identiteetin käsite siirtyi Eurooppaan. (Brubaker & Cooper 2000, 3; Gleason 1983; Ruuska 2011, 340–342.)

Idän avautuessa 80-luvun aikana menetti myös luokkatietoisuuden käsite voimansa. Poliitiikan kiinnittyessä nuorisoon, etnisyyteen ja sukupuoleen ei luokkatietoisuus kyennyt enää selittämään aikaansa, ja tilalle tullut identiteetin käsite ryhtyi selittämään dramaattista ajan hengen muutosta (Ruuska 2011, 342). Maleševićin mukaan identiteetillä on nyt samanlainen asema akateemisessa maailmassa ja julkisessa tilassa, kuin aiemmin rodulla, kansanluonteella ja luokkatietoisuudella oli, ja identiteetti jatkaa näiden käsitteiden perinteitä sisällyttäen edellisten käsitteiden tarkoitukset ja sisällöt (Malešević 2006, 32–35).

Nykyään identiteetti on julkista tilaa ja akateemista maailmaa vahvasti hallitseva käsite. Identiteetin käsite on 1960-luvulta alkaen kohonnut nykyiseen hallitsevaan asemansa, koska se kykeni vastaamaan tarpeeseen selittää entistä kompleksisempää ja moniulotteisempää yksilöiden ja yhteiskuntien välistä suhdetta. Samalla se on nykyisessä postmodernissa diskurssissa menettänyt olemiseen kytkeytyvän ytimensä, ja muuttunut kielelliseksi tekemiseksi, perustaltaan konstruktiviseksi ja fiktiiviseksi prosessiksi.

2.2 Vahvat ja heikot identiteettiteoriat

Historiallinen katsaus osoittaa, että identiteetin käsite on hyvin moniulotteinen ja nykyään sillä onkin taipumus merkitä joko liian paljon tai liian vähän. Robert Brubaker, aikamme vaikutusvaltaisimpia identiteettiteoreetikkoja jakaa yhteiskuntatieteilijöiden tavat ymmärtää identiteetti kahdenlaisiin käsityksiin, vahvoihin ja heikkoihin.

Vahvalla käsityksellä tarkoitetaan identiteettikäsitystä, joka katsoo identiteetin merkitsevän perustavanlaatuisista ihmisten välistä samuutta, joka määrittää yksilöiden ja kollektiivien tietoisuutta, sekä heidän yhteiskunnallisia päämääriään. Vahvassa käsityksessä identiteetti ymmärretään minuuden ydinä, todellisuudessa sijaitsevaksi yhteiskunnallisen olemisen perusehdoksi. Tässä käsityksessä identiteetti ymmärretään syvänä ja perustavana, lähes muuttumattomana ja aina säilyvänä. Identiteetti voidaan tässä ymmärtää materiaalista yhteyttä korostaen objektiivisesti samuutena itsessään tai subjektiivisesti koettuna tai havaittuna samuutena. Vahvoihin identiteettikäsityksiin kuuluvat valistuksen ja modernin ajan sosiologian subjektit, joissa molemmissa ymmärrettiin subjektilla olevan sisäinen ydin, minuus, eli identiteetti. Nykyiset vahvat identiteettikäsitykset ammentavat usein identiteetin popularisoineelta psykologi Erik Eriksonilta, joka käsitti identiteetin yksilön sisäisenä prosessina, joka itsessään sisältää ytimen ja jatkuvuuden, *idem et idem* -periaatteen. (Brubaker 2013/2004, 61–68; Gleason 1983.)

Heikolla käsityksellä taas tarkoitetaan nykyistä sosiologista ja teoreettista keskustelua hallitsevaa postmodernia käsitystä identiteetin olemuksesta. Tässä käsityksessä identiteetti ymmärretään historiallisessa prosessissa muodostuvaksi, diskurssien paineessa ilmeneväksi ohimeneväksi, fiktiiviseksi, pirstaleiseksi ja epävakaaksi minuudeksi. Tämä käsitys ei anna identiteetille painoarvoa minuuden ja yhteiskunnallisen toiminnan perustana, vaan tässä identiteetti on kulttuuristen ja kielellisten kertomusten tuottama fiktiivinen prosessi, vailla pysyvää olemusta. Tämä käsitys ei huomioi materiaalistien ja ruumiillisten olosuhteiden aktiivista roolia identiteetin synnyssä. Tällaista käyttöä tapaa etenkin sellaisessa tutkimuskirjallisuudessa, joka on saanut vaikutteita Foucault' lta, jälkistrukturalismista, sosiaalisesta konstruktionismista ja postmodernismista. Brubaker mainitsee esimerkkinä tällaisesta identiteetikäsityksestä sosiologista identiteettikeskustelua johtavan Stuart Hallin. (Brubaker 2013/2004, 61–68.)

Useimmissa identiteettipolitiikan käytännön muodoissa hyödynnetään vahvaa identiteetikäsitystä, mutta yhteiskuntatieteissä heikot identiteetikäsitykset ovat johtavassa asemassa. Identiteetin käsite popularisoitui paljolti Eriksonin ansiosta, mutta sen nykyinen yhteiskuntatieteissä hyödynnetty muoto ei vastaa Eriksonin identiteetin minuuden prosessuaalisena ytimenä ymmärtävää käsitystä tai siitä ammentavia vahvoja identiteetikäsityksiä. (Brubaker 2013/2004; Gleason 1983; Hall 1999.)

Heikko identiteetikäsitys korostaa siis identiteetin diskursiivista, fiktiivistä, liukuvaa ja muuttuvaa luonnetta konstruktionistiseen tapaan. Julkisessa tilassa ja identiteettipoliittisissa kamppailuissa hyödynnetty identiteetin käsite nojaa kuitenkin vahvaan käsitykseen identiteetin olemiseen ja ruumiiseen yhteydessä olevasta jatkuvuuden sisältämästä minän ytimestä. Identiteetin käsittäminen diskursiivisena prosessina tuottaa ongelmia myös tieteelliselle tutkimukselle. Brubakerin mukaan tämä heikko käsitys ei ole riittävän perustava, jotta identiteettiä voitaisiin tutkimuksessa käyttää analyyttisenä välineenä. Brubaker toteaa, että teoreettisten keskustelujen ulkopuolella heikolla identiteetikäsityksellä, eli sen käsittämisenä puhtaan diskursiivisena prosessina ei ole juurikaan käyttöä, ei analyyttisenä välineenä tutkimuksessa, eikä käytännön kategoriana identiteettipolitiikassa. (Brubaker 2013/2004, 68–69, 103.)

Mikäli identiteettiä ei käsitetä sen perinteisessä muodossa, jatkuvuuden ominaisuuden sisältävänä ja materiaalisena osin ilmenevänä minuuden ytimenä, ei käsitteestä näytä olevan

enää hyötyä. Heikko käsitys ei mahdollista identiteetin käyttöä analyttisenä välineenä, sillä tässä käytössä tämä prosesseja, fiktiivisyyttä ja diskursseja sisältävä käsite on liian liukuva, muotoaan muuttava, ilman perusteita ja rakenteita toimiva prosessi. Heikko identiteettiteoria irtoaa varsinaisesta ydinmerkityksestään, jatkuvuuden sisältävästä samuudesta, eikä oikeastaan selitä arjen tai tutkimuksen kannalta mitään relevanttia. (Brubaker 2013/2004, 68–69.) Myös identiteettipoliittisille liikkeille toiminnan organisoiminen muuttuu hyvin haastavaksi, jos kohderyhmälle kerrotaan samaistumispuolelman olevan itseasiassa fiktiivinen ja diskursiivinen, ja se saattaaakin jo ensi viikolla muuttua toiseksi.

Siksi Brubaker (2013/2004) ja Malešević (2006) esittävät, että koska identiteetille ei ole järkevää käyttöä, on siirryttävä käyttämään muita käsitteitä, kuten identifikaatiota ja näin keskittyä identiteetin prosessuaaliseen luonteeseen. Näin ehkä voitaisiin tehdä, mutta näin ei ole tehty. Edelleen 2020-luvulla identiteetti on hallitseva populaarikäsite, jota hyödynnetään lähes kaikissa yhteyksissä tieteestä ruokapöytäkeskusteluihin. Identiteetti hallitsee, eikä kukaan teoreettisen maailman ulkopuolelta siitä aktiivisesti pyri siirtymään muihin käsitteisiin. Identiteetti on myös käsite, jonka on lähes mahdotonta muuttua poliittisesti epäsuosituksi. Toisin oli identiteetin edeltäjien, rodun, kansanluonteen ja luokkatietoisuuden, joiden poliittinen suosio on pitkälti kiinni hallitsevasta poliittisesta ideologiasta. Identiteetin asemalle ei näy vakuuttavia haastajia.

Identiteetin käsitteen valtaa voi kritisoida, mutta kiistää sitä ei voi. Identiteettiä joka tapauksessa käytetään, niin julkisessa tilassa, identiteettipoliittisessa toiminnassa, kuin akateemisessa keskustelussa. Koska heikoille identiteettikäsitteille ei vaikuttaisi olevan käyttöä tieteen mitat täyttävänä analyttisinä tai poliittisina välineinä, puoltaa identiteetin käsitteen historiallinen analyysi selvästi vahvoja käsityksiä identiteetin rakenteesta. Jos ja kun käsitettä yhteiskuntatieteissä käytetään, on tämä huomioitava.

3 Rotu

Analysoin seuraavaksi identiteetin tiedettä ja julkista tilaa hallitsevaa asemaa ennen pitäneen rodun käsitteen historiaa, merkityksiä ja sisältöä. Jo itsessään se, että identiteetin käsitteen historiallinen analyysi osoittaa identiteetin ottaneen rodun vastaavan aseman yhteiskunnallisessa keskustelussa tekee rodun käsitteestä relevantin. Rotu näyttäytyy identiteettiä määrittävänä tekijänä myös monessa julkisessa keskustelussa käytetyssä puheenvuorossa. Ajankohtainen sosiologinen tutkimus onkin havainnut tämän, ja korostanut rodun merkitystä identiteetikategoriana, sekä esittänyt yhteiskuntatieteille tarpeen tämän huomioimiseen (Puuronen 2011; Rastas & Poelman 2021; Vuolajärvi 2014).

Monet tutkijat puhuvat rodun kanssa rinnakkain etnisyydestä, usein ottaakseen etäisyyttä rodun eroja luonnollistavaan historiaan. Tämä yhdistyy konstruktionistiseen tutkimusotteeseen, ja sillä on pyritty korostamaan tarkoitettavan sanan kulttuurisuutta, diskursiivisuutta ja luonnosta erillisyyttä. Esimerkiksi Castells (1997) puhuu ajoittain etnisyydestä ja rodusta rinnakkain, tarkoittaen samaa (Castells 1997, 5). Jotkut taas eivät mainitse rotua lainkaan puhuen vain etnisyydestä.

Identiteettiä, etnisyyttä ja rotua tutkinut Brubaker (2013/2004, 134) kollegoineen suosittelee rodun ja etnisyyden käsittelyä yhtenä osa-alueena. Hän katsoo, ettei ole järkevää erottaa toisistaan näitä käsitteitä, sillä niissä kognitiivisissa prosesseissa, joissa yksilö tulkitsee kokemustaan maailmasta, on etnisyydellä ja rodulla samanlainen rooli, ja niiden erottaminen tuottaa vain sekaannuksia. Tämä rodun ja etnisyyden yhteinen kognitiivinen toimintatapa selventää valitsemaani tutkimusasetelmaa niille tutkijoille, jotka ovat aiheen parissa tottuneet käyttämään etnisyyden käsitettä.

3.1 Rotu identiteettipoliittisessa toiminnassa

Havainnollistan seuraavissa esimerkeissä rodun roolia identiteettipoliittisen toiminnan taustalla. Kulttuuritoimittaja Ndéla Faye kertoi Helsingin Sanomien artikkelissa (HS 03.08.2025) päättäneensä lopettaa valkoisten ihmisten kirjoittamien kirjojen lukemisen ja lukea jatkossa vain mustien kirjoittamaa kirjallisuutta. Hän perusteli valintaansa antirasistisella ajattelulla. Rodulliset merkitsijät, eli ruumis ja ihonväri, ja niihin samaistuminen näyttäytyvät Fayen ajattelussa hänen identiteettiään ja päätöstään ohjaavana tekijänä.

Rotu ja rodulliset merkitsijät esiintyvät identiteetin määrittäjänä ja toimintaa ohjaavana tekijänä myös näyttelijä Antonia Atarahin haastattelussa (Yle 05.10.2025), jossa hän käsittelee installaatiotaan *Don't thank for the food*. Ennen kaikkea bipoc-yhteisölle (black, indigenous, and people of color) suunnatun teoksen ensiesitys pidettiin Atarahin omin sanoin ”valkoisessa insitituutiassa”, teatterikorkeakoulussa. Atarah pitää esitystään valkoisen instituution tilan valtauksena bipoc-yhteisölle. Hän kertoo kutsuneensa esitystensä näytöksiin erityisesti bipoc-perheitä. Atarahin puheessa näkyy hänen vahva samaistumisensa bipoc-identiteettiin sekä kokemus ulkopuolisuudesta hänen ihonvärinsä takia. Rodullisiin ja visuaalisesti havaittaviin piirteisiin, kuten ihonväriin identifoituminen ohjaa tässä Atarahin kokemusta ja toimintaa.

Keväällä 2020 Helsingin yliopiston opiskelijat perustivat Students of Colour - opiskelijajärjestön, johon kaikki etnisiin tai näkyviin vähemmistöihin kuuluvat opiskelijat toivotetaan tervetulleeksi. Järjestön jäsenet ovat sittemmin perustaneet POC-lukupiirin (people of colour), jossa luetaan mustien ja ruskeiden kirjailijoiden kirjoittamia kirjoja. Helsingin Sanomien artikkelissa (HS 02.03.2026) haastatellaan lukupiirin perustajia Aracelis Correaa ja Téri Zambranoa. Ystävykset kertovat, että heitä on pitkään häirinnyt sama asia: mustia ja ruskeita päähenkilöitä ei ole kirjoissa riittävästi. Zambrano sanoo: ”Sydän hypähtää aina, kun kirjassa kuvaillaan ruskeaa ihoa kauniina tai neutraalina asiana, tai mainitaan ruskeat tuikkivat silmät, upeat kiharat tai jokin muu samaistuttava asia”. Valkoisten kirjoittamissa kirjoissa heitä häiritsee samaistuttavuuden puute.

Heidän lukupiirissään luetaan kirjoja, jotka ovat värillisten ihmisten kirjoittamia, ja joissa on värillisiä ihmisiä päähenkilöinä. He toivovat muutosta siihen, että lukeminen nähtäisiin passiivisen kuluttamisen sijaan aktiivisena toimintana. ”Moni sanoo, ettei kirjailijan taustalla ole väliä, eikä lukemista ajatella poliittisena”, Correa kertoo. Correa toivoisi ihmisten näkevän poliittisena valintana myös sen, minkä väristen kirjailijoiden kirjoittamia kirjoja ihminen lukee. Tämän lukupiirin kohdalla rodun merkitys identiteettejä ja niistä johdettavaa toimintaa, eli identiteettipoliittikkaa määrittävänä tekijänä on Corree ja Zambranon toiminnan ytimessä.

Rotuun perustuva tutkimusote korostuu erityisesti Yhdysvalloissa ja siellä jo pitkään yhteiskuntatieteitä hallinneessa kriittisessä rotuteoriassa (Critical Race Theory). Kriittisen rotuteorian mukaan rotu on perustavanlaatuiset erot aiheuttava rakenteellinen tekijä, joten rotu on huomioitava kaikissa yhteiskunnallisissa instituutioissa

valtionhallinnosta päiväkoteihin. Kriittisen rotuteorian kannattajat uskovat rodun huomioimisen, eli valkoisten ja mustien rodullistamisen olevan paras keino rasismien purkamiseen. (Helo 2022.)

Suomessa rotua ei ole yhtä lailla tutkimuksessa huomioitu, mutta viime aikoina tilanne on ollut muuttumaan päin. Rastas ja Poelman (2021) esittävät artikkelissaan *Suomalaisen sosiologian värisokea piste*, että rotu tulisi tutkimuksessa ottaa huomioon “analyyttisenä välineenä” muiden sosiaalisia suhteita selittävien tekijöiden, kuten sukupuolen, yhteiskuntaluokan ja iän tavoin. He tarkastelevat vuosina 2008–2018 *Sosiologia* -lehdessä julkaistuja tutkimusartikkeleita. He luonnehtivat tarkasteluajanjakson Suomea monietniseksi yhteiskunnaksi, jossa ihmiset ovat alkaneet muodostaa kollektiivisia poliittisia identiteettejä sekä vaatia omia näkökulmiaan osaksi yhteiskunnallista keskustelua rodullistettuina subjekteina. Rastas ja Poelman esittävät, että yhteiskuntatieteilijöiden tulisi tunnistaa yhä useampien Suomessa asuvien puhuvan itsestään rodullisten merkitysten määrittelemänä subjektina.

Rasismia paljon tutkinut Vesa Puuronen toteaaakin, että rodun kautta tai sen avulla ilmaistut kollektiiviset identiteetit ovat vahvoja toiminnan koordinoimisen ja solidaarisuuden välineitä. Myös sosiologi Niina Vuolajärvi huomauttaa, että koska rodun merkityksille rakentuva identiteettipolitiikka on voimissaan, on aihetta syytä tutkia tarkemmin. (Puuronen 2011, 23; Vuolajärvi 2014.) Tutkimukseni vastaa Rastaksen, Poelmanin, Puurosen ja Vuolajärven esittämään tarpeeseen lisätutkimuksesta, ja laajentaa sitä teoreettista pohjaa, jolle tuleva yhteiskuntatieteellinen aiheeseen liittyvä tutkimus voidaan tehdä. Etenen seuraavaksi tarkastelemaan rodun käsitteen historiaa, sekä sen sisältöä ja ontologiaa, sen tapaa olla olemassa.

3.2 Rodun lyhyt historia

Kuten ihmisen historia, on rodunkin historia väkivaltainen. Jotkut suomalaiset tutkijat ovat käyttäneet rodun käsitettä lainausmerkeissä ottaakseen etäisyyttä sen väkivaltaiseen, ihmisryhmien välisiä eroja luonnollistavaan historiaan. Viimeaikaisessa suomalaisessa tutkimuksessa on kuitenkin luovuttu lainausmerkkien käytöstä, joten en itsekään lainausmerkkejä käytä (ks. Puuronen 2011; Rastas & Poelman 2021; Vuolajärvi 2014).

Anibal Quijanon (2000) mukaan rodun käsite syntyi pohjaten oletukseen ihmisten ja muiden eliöiden biologisista, luonnollisista eroavaisuuksista. Rodun käsite vastasi tarpeeseen jäsentää uudenlaisten ihmisten kohtaamisia eurooppalaisten maailmanvalloituksen aikana. Rodun käsite syntyi eurosentristisen, eurooppalaisen kolonialistisen maailmankuvan rinnalla oikeuttamaan ja selittämään valkoisten ja mustien välisiä eroavaisuuksia muun muassa älyssä, kulttuurissa ja käyttäytymisessä. Rodun käsitteellä luonnollistettiin eri ihmisryhmien erot, valkoisten ylemmyys, mustien alemmuus ja näin oikeutettiin valkoisten ja mustien välinen työnjako ja valloitetujen kansojen hyväksikäyttö. Rodun käsitteelle ja eurosentristille perustui esimerkiksi mustien ihmisten orjuuttaminen työntekoon, sekä ns. valkoisen miehen taakka, eli valkoisen miehen velvollisuus sivistää mustia kansoja. (Quijano 2000.)

Eurooppalaisten ajateltiin edustavan rationaalista subjektia, mieltä, kun esimerkiksi afrikkalaisten katsottiin olevan epärationaalisempia ja täten ruumiillisempia, eli eläimellisempiä (Quijano 2000, 530–555). Rasismitutkija Robert Miles jäljittää rodun käsitteen historian ja rasismin historialliset juuret antiikin aikaan, josta eurosentristinen, ei-eurooppalaiset toiseuttava maailmankuva sai alkunsa. (Hames-Garcia 2008, 319–320; Miles 1994, 13; Puuronen 2011, 55.)

Havaitsemme tässä lyhyessä historiallisessa katsauksessa, että kuten identiteetin, myös rodun käsitteellä on aiemmin selitetty essentialistisesti ruumiissa ja materiassa sijaitsevaa; rodun tapauksessa on selitetty luonnossa, eli ruumiissa sijaitsevaa, identiteetin tapauksessa minuuden ytimessä sijaitsevaa. Tarkastelen seuraavaksi ajankohtaista rodun käsitteen ympärillä käytyä teoreettista keskustelua.

3.3 Rotu diskursiivisena prosessina

Jotkut tutkijat ovat vielä viime vuosikymmeninä pyrkineet jäljittämään rodun biologiaan ja tuottamaan geeni- ja älykkyystutkimusten perusteella olemukselliset, materiassa sijaitsevat rotukategoriat. Valtio-opin professori Tatu Vanhanen on vakuuttunut rotujen välisten erojen olemassaolosta ja niiden yhteiskunnallisista vaikutuksista. Hän viittaa Herrnsteinin ja Murrayn paljon huomiota ja kritiikkiä herättäneeseen *The Bell Curve* -teokseen, sekä muun muassa psykologi Jensenin (1998) ja psykologi Rushtonin (1995) tutkimuksiin. (Vanhanen 2001, 177.) Näitä ajatuksia ei kuitenkaan olla tieteessä yleisesti hyväksytty. Niitä ei kuitenkaan olla myöskään yksissä mielin kiistetty, ja keskustelua rotujen biologisesta olemassaolosta käydään tieteessä edelleen.

Nykyajan geenitutkijat ovat geenivariaatioita vertailemalla kyenneet luokittamaan ihmiset geeniperimänsä perusteella esimerkiksi Itä-Aasiaan, Eurooppaan tai Afrikkaan. Geenien perusteella muodostetut mantereittain jakautuvat populaatiokategoriat eivät kuitenkaan suoraan todista rotujen olemassaolosta, eivätkä geenitutkijat laboratorioissaan asiaan kantaa aina otakaan. (Salmela E, Lappalainen T, Fransson I, Andersen PM, Dahlman-Wright K, Fiebig A, ym. 2008.) Keskustelussa rotujen olemassaolon luonteesta ei ole päästy yksimielisyyteen. Yhteiskuntatieteissä valtaosa nykytutkijoista pitää rotua sosiaalisesti todellisena, mutta epäilee enemmän tai vähemmän sen biologisen ulottuvuuden merkitystä. (Lång 2003; Roos 2008; Sinokki 2020.)

Kun viime vuosisadan alussa rodusta puhuttiin täysin biologisena, naturalisoituna kategoriana, puhutaan siitä nykyään yleensä diskursiivisena, kielen ja historian konstruktoimana konstruktiivisena kategoriana. Anna Rastas ja Sanna Poelman (2021) määrittelevät rodun sosiaaliseksi kategoriaksi, joka vaikuttaa ihmisten identiteetteihin ja asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Vesa Puuronen (2011) määrittelee rodun sosiaaliseksi konstruktioksi, joka on kuitenkin myös sosiaalinen tosiasia, todellisia vaikutuksia ihmisten elämään asettava kategoria. Sosiologi Stuart Hall katsoo rodun olevan yhteiskunnan meille rakentamien diskurssipositioiden kautta muodostuva historiallinen prosessi, toimien eri ympäristöissä eri tavoin. (Hall 1999, 55, 250–253; Puuronen 2011, 49–50; Rastas & Poelman 2021, 4–5.)

Rodun osin diskursiivista, prosessinomaista luonnetta ei voi kieltää. Tutkimukset selvästi osoittavat, että erilaisissa ympäristöissä ja diskursseissa rotu toimii eri tavoin. Vuonna 1995 tutkijat antoivat mustille ja valkoisille koehenkilöille englannin kielen taitoja mittaavan tehtävän, jonka he sanoivat mittaavan verbaalista älykkyyttä. Valkoiset suoriutuivat kaksi kertaa mustia paremmin. Seuraavaksi sama testi annettiin uusilla ohjeilla. Koehenkilöille sanottiin, että tutkijat tarkastelevat sitä, millaisin eri tavoin ihmiset ratkaisevat ongelmia. Tässä testissä mustat ja valkoiset suoriutuivat lähes yhtä hyvin. Fyysistä suorituskyykyä mittaaviin testeihin toinen tutkijaryhmä otti taas mustia ja valkoisia koehenkilöitä. Kun urheilijoille sanottiin, että testi mittaa luonnollista atleetisuutta, mustat voittivat valkoiset mennen tullen. Kun seuraaville urheilijoille sanottiin, että testi mittaa urheilullista älykkyyttä, oli tulos päinvastainen. (Hames-Garcia 2008, 322; Steele, Spencer and Aronson 2002, 382–386; Stone 1999.) Mustat ja valkoiset siis käyttäytyivät heihin liitettyjen stereotyyppien mukaisesti; tutkijoiden korostamasta yleisestä stereotyyppiä riippuen he toimivat eri tavoin

samoissa testeissä. Tällaiset tutkimukset osoittavat rodun toimivan sosiaalisesti, historiallisten merkitysten prosessissa muodostuvana diskursiivisena kategoriana.

Monille tutkijoille tämä määritelmä ei kuitenkaan riitä selittämään rotua ja sen merkitystä yhteiskunnassa. Rotu on selvästi vähintään sosiaalinen ja poliittinen identiteetti, sosiaalisia ja todellisia vaikutuksia sisältävä diskursiivinen kategoria. Rodun väistämätön todellistuminen, sen materialisoituminen esimerkiksi rasismien ja rodullisen nepotismin eri muodoissa pakottaa meidät tutkimaan käsitteen muodostumisprosessia tarkemmin. Tässä vaiheessa tutkimuksen ytimeen tulee nykyisessä tutkimuksessa suosittu rodullistamisen käsite.

Rodullistamisen käsitteen käytön kasvu liitetään usein yhteiskuntatieteiden kielelliseen käänteeseen. Käsitteen on sanottu olevan kannanotto sen puolesta, että rotu on sosiaalinen, kielellinen konstruktio, eikä biologinen tosiasia. Rodullistaminen on johtavan rasismitutkijan Robert Milesin mukaan representatiivinen prosessi, jossa joistakin ihmisten ulkonaisista piirteistä tulee yhteiskunnallisesti tärkeitä. Tässä prosessissa ihmiset luokitellaan erillisiin ryhmiin heidän visuaalisten, silmällä havaittavien piirteidensä perusteella. Arkipuheessa rodullistettujen ryhmien katsotaan usein esiintyvän ”luonnostaan”. Rodullistaminen on identiteetin rakentamisen prosessi, siinä määritellään ns. ”toinen”, ja samalla määritellään oma itse, ulkoisten ominaisuuksien perusteella. (Miles 1993, 110–112; Murji and Solomos 2005, 5; St Louis 2005, 29; Puuronen 2011, 20–22.)

Rodullistaminen on siis se prosessi, jossa rotu, eli rodun prosessinomainen luonne syntyy. Rodullistaminen merkitsee sitä prosessia, jossa jokin toimija, yhteiskunnallinen instituutio, sosiaalinen ryhmä tai yksilö ottaa rodulliset ominaisuudet merkitseväksi kategoriakseen, ja näin synnyttää rodun. Tarkastelen seuraavaksi rodun ontologiaa, eli sen tapaa olla olemassa. Kuten Hekman (2008) ja Vuolajärvi (2014) huomauttavat, tarjoaa rodun ontologia ja rodun tuottava rodullistamisen prosessi mielenkiintoisen ja analyyttisesti tärkeän väylän omankin tutkimukseni ytimessä olevan kielen ja materian välisen suhteen tarkasteluun. Merkittävänä identiteettikategoriana, identiteetin sisältöjä ja asemaa aiemmin hallinneena käsitteenä selventää rodun ontologian analyyttinen tarkastelu myös identiteetin ontologiaa – tähän palaan tutkielman neljännessä osiossa.

3.4 Materian rooli rodun muodostumisessa

Postmodernistit suhtautuvat yleensä varauksellisesti ontologisiin tarkasteluihin. Heidän näkemyksensä mukaan todellisuus ja totuus muodostuu kielen, kulttuuristen diskurssien ja sosiaalisten käytäntöjen kautta. Näiden näkemysten mukaan se, mitä pidämme "todellisena", on aina yhteisön ja vuorovaikutuksen luomaa merkitystä, ei objektiivisesti havaittavaa materiassa sijaitsevaa olemusta. Siksi kykymme saavuttaa ns. objektiivinen todellisuus on rajallinen, ja ontologiset kysymykset jäävät usein sivurooliin yhteiskuntaa koskevassa analyysissä. Heillä tarkastelun keskiössä ovat sen sijaan ne tavat, joilla ihmiset yhdessä rakentavat merkityksiä ja järjestyksiä maailmassa. (Berger & Luckmann 1966; Hekman 2008, 110; Lyotard 1985.)

Itse katson Hekmanin, Vuolajärven ja Hames-Garcian johdattamana rodun käsitteen ontologisen tarkastelun tarjoavan merkittävän analyttisen väylän selittää tätä sosiaali- ja yhteiskuntatieteiden perusteissa sijaitsevaa kielen ja materian välistä suhdetta. Olen todennut rodun olevan väistämättä sosiaalinen tosiasia, diskursseissa erilaisia muotoja ottava prosessi. Avaamatta on kuitenkin rodun kytkös materiaan.

Todellisuuden ja rodun puhtaasti sosiaalisena konstruktiona käsittävät tutkijat kyllä määrittelevät rodun muodostuvan yhteydessä materiaan, mutta he korostavat niitä symbolisia merkityksiä ja merkityksenantoprosesseja, joissa visuaaliset silmällä havaittavat rodulliset piirteet saavat merkityksensä (Hall 1999, 55). Nämä merkitykset muodostuvat historiallisten diskurssien ja merkitysten paineessa, eivätkä konstruktionistien mukaan merkitse sitä, että rodulla olisi minkäänlaista naturalisoitavaa kategoriaa, essentiaa.

Kuten aiemmin huomasimme, että vaikka yrityksiä rotujen naturalisoimiseksi on vielä viime vuosikymmeninäkin tehty, eivät tutkimustulokset ole vakuuttaneet kaikkia tutkijoita, etenkin yhteiskuntatieteilijöitä. Eriarvoisuutta tutkinut professori Michael Hames-Garcia (2008) ei hänkään ole näistä naturalisointiyrityksistä täysin vakuuttunut, mutta uskoo kuitenkin, ettei biologiaa voida täysin unohtaa rotujen olemassaoloa koskevista keskusteluista. Hän katsoo, että tutkijat eivät kykene saavuttamaan parasta tietoa kieltäytymällä tarkastelemasta rodun visuaalisesti havaittavaa, materiaalista ja ruumiillista sisältöä.

Hames-Garcia vetoaa teoreettiseen fysiikkaan. Karen Baradin yhteiskuntatieteissä hyödyntämään nobelisti Niels Bohrin kvanttiteoriaan vedoten Hames-Garcia esittää ruumiin

materiaalisuuden, esimerkiksi sen fysiologian vaikuttavan aktiivisesti käsittämämme todellisuuden syntyyn. Bohr ymmärtää maailman monistisesti, eli hän hylkää dualismin, jaon materiaan ja henkeen, luontoon ja kulttuuriin. Kvanttitasolla maailma on Bohrille olemassa atomien ja hiukkasten muodostamana jatkuvassa liikkeessä olevana toisistaan erottamattomien prosessien vuorovaikutuksena. Tässä materia ei ole passiivista, vaan sillä on oma kausaalinen roolinsa prosessien synnyssä. Maailma sisältää niin materiaaliset kuin diskursiiviset ja inhimilliset aktiiviset prosessit. Tämä **uusmaterialistiseksi** myöhemmin nimetty näkemys hylkää havaitsijan ja objektin välisen eron ja siten myös kielen ja materian välisen eron. Tämän perusteella meidän tulisi yhteiskuntatieteissäkkin tarkastella sekä havaitsijaa, että hänen havainnoimaansa materiaa sisäisesti aktiivisina todellisuutta ja tietoa tuottavina prosesseina. (Barad 2003, 809; Bohr 1963, 4; Hames-Garcia 2008, 324–325; Kallio-Tamminen 2026)

Hames-Garcia päättelee tästä, että ellemme hyväksy aineen kausaalista roolia rotumerkitysten synnyssä, emme kykene selittämään miten ja miksi ihmiset samaistuvat rotuun, ja miksi rodulla on materiaalisia seurauksia rasismiin ja nepotismiin eri muodoissa. Hänen mukaansa ilman tätä selitystä emme voi ymmärtää sitä, miksi valkoihoinen asiakas haluaa valkoihoisen taksinkuljettajan mustaihoisen kuljettajan sijaan. Hames-Garcia siis katsoo rodun olevan ilmiö, joka syntyy materiaalistien ja diskursiivisten prosessien vuorovaikutuksen tuloksena. (Hames-Garcia 2008, 324–325.)

Olen aiemmin todennut rodun olevan väistämättä diskursiivinen prosessi. Hames-Garcian esittämien huomautusten perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että rodun muodostuminen edellyttää materiaalisia vaikutuksia, jotka aktiivisesti osallistuvat rotuprosessin muodostumiseen.

Mikäli käsitämme havaitsemamme materian ja käyttämiemme diskurssien aktiivisen vuorovaikutuksen yhteisesti tuottavan todellisuutemme, saa rodun visuaalisen havainnon ja symbolisen merkityksin muodostuva luonne vakuuttavan sisällön. Nähdäkseni tämä rodun käsitteen ontologinen tarkastelu tuottaa käsitteelle sen sisällön, jota se toimiakseen kaipaa.

Tällainen käsitys rodun ontologiasta näyttäisi kuitenkin merkitsevän suurta haastetta postmodernille relativistiselle asenteelle. Rodun käsitteen käytön vastustaja Walter Benn Michaels (1997) katsoo, että rotu ei voi olla olemassa sosiaalisena konstruktiona, ellei se ole olemassa essentialistisena, eli materiaalisena olemuksellisena kategoriana. Hänen mukaansa

rodusta puhuttaessa viitataan väistämättä rodun essentiaan, eikä näin rodulle analyttisena kategoriana jää tilaa. Hän perustelee väitteensä yksinkertaisesti niin, että koska musta mies voi käyttäytyä valkoisen miehen tapaan, muuttumatta valkoiseksi, ollen edelleen musta mies, joka käyttäytyy valkoisen miehen lailla, ei rotu ole riippuvainen yksilön toiminnasta diskursiivisen prosessin lailla olemassa olevassa maailmassa, vaan sillä on välttämättä yksilön olemukseen sisältyvä essentia. Postmodernissa, antirealistisessa ja relativistisessa, sosiaalisen konstruktionismin todellisuuskäsityksessä on rodun käsitteen käytöstä siis hänen mukaansa luovuttava. (Michaels 1997, 125–142.)

Hames-Garcian esittämät huomiot rodun ontologian materiaalisuuden aktiivisuudesta rodun syntyprosessissa osoittavat Michaelsin huomion oikeaksi, ja molempiin vedoten katson, että rodun käsitteelle ei ole käyttöä postmodernissa, todellisuuden sosiaalisena konstruktiona käsittävässä ontologiassa.

Kohtaamme tässä saman ongelman kuin identiteetin kanssa. Kuten identiteetille, ei myöskään rodun käsitteelle ole käyttöä materiaan heikosti kiinnittyvässä, ja sen aktiivisen tietoa ja todellisuutta tuottavan roolin kieltävässä konstruktionistisessa postmodernissa maailmassa. Kuitenkin kuten identiteettiä, myös rotua käytetään suurissa määrin, tutkimuksessa, poliittisessa toiminnassa, itsen määrittelyssä, sekä julkisessa keskustelussa. Rodullistamisen prosessien jatkaessa aktiivista toimintaansa, ja identiteetin hallitessa niin akateemista kuin julkista ja poliittista tilaa, katson, että yhteiskuntatieteilijöiden on käsitettävä todellisuus prosessuaalisessa ja monistisessa muodossa, jossa sekä materia, että diskurssit aktiivisesti synnyttävät sekä tietomme, että todellisuutemme.

4 Johtopäätökset – seuraukset identiteettiteorialle

Tällaisia 2000-luvun aikana suosiotaan kasvattaneita materiaalsen aktiivisuuden huomioivia teoreettisia lähestymistapoja kutsutaan **uusmaterialistisiksi**. Kun postmoderni sosiaalinen konstruktionismi toi mukanaan “kielelliseen käänteeseen”, on uusmaterialismin katsottu tuovan käänteeseen kohti aineellisuutta (Meskus 2024, 292). Uusmaterialismi ei katso postmodernille relativismille ja sosiaaliselle konstruktionismille tyypillisesti kielen ja diskurssien yksinään rakentavan todellisuutta ja tietoa, eikä se myöskään suostu tarkastelemaan todellisuuden rakentumista realismille ja modernille tyypillisillä perusta—pinta ja luonto—kulttuuri-vastakkainasetteluilla. Uusmaterialistisissa tutkimuksissa pyritään ylittämään ontologiset jaottelut mieleen ja materiaan tai luontoon ja kulttuuriin (Haraway 1997; ks. Meskus 2024).

Uusmaterialistisissa tutkimuksissa pyritään tuomaan sosiaalisten käytäntöjen aineelliset elementit aiempaa vahvemmin ajattelun ja empiirisen havainnoinnin etualalle. Postmodernille tyypillisten kielellisten ja diskursiivisten tarkastelujen, tai valistukselle ja modernille tyypillisten perustojen ja ytimien tarkastelun sijaan uusmaterialismin pyrkimyksenä on aineellisuuden aktiivisen osallisuuden huomioiminen inhimillisessä toiminnassa ja todellisuudessa, sekä niissä käsitteellistyksissä, joita näiden piirissä tuotamme. Tässä tieto ja todellisuus kietoutuvat yhteen ja ne käsitetään aineellisten ja diskursiivisten entiteettien välisten suhteiden muodostamana relationaalisena kokonaisuutena. (Hekman 2008; Meskus 2024.) Tämä uusmaterialistinen monistinen todellisuuskäsitys ei poissulje modernille ja valistukselle tyypillistä realistista epistemologiaa tai ontologiaakaan, mutta se vastustaa postmodernia relativistista ja antirealistista puhtaasti kieltä tarkastelevaa tutkimusotetta.

Tässä kandidaatintutkielmassa seuraavaksi esittämäni johtopäätökset sijoittuvat tähän viime aikoina suosiota kasvattaneeseen tutkimussuuntaukseen. Identiteettiteorioiden kentällä uusmaterialistinen suuntautuminen tuottaa merkittävän muutoksen tapaamme käsittää identiteetin teoriaa, sen avulla tuotettavaa tutkimusta, sekä käytännön identiteettipolitiikkaa.

4.1 Identiteetin ytimessä

Keskityn seuraavaksi analysoimaan havaintojeni seurauksia identiteettiteorialle. Identiteetin ja rodun käsitteiden historialliset analyysit osoittavat rodun olleen vielä ennen toista maailmansotaa hallitseva ihmisten välisiä eroja selittävä käsite ja tekijä. Tästä on kuitenkin

siirrytty kansanluonteen ja luokkatietoisuuden käsitteiden kautta tilanteeseen, jossa identiteettien katsotaan selittävän ihmisten väliset eroavaisuudet.

Maleševićin ja Gleasonin mukaan identiteetillä on nyt samanlainen hegemoninen asema akateemisessa maailmassa ja julkisessa keskustelussa, kuin aiemmin rodulla oli, ja identiteetti jatkaa sitä edeltävien käsitteiden perinteitä sisällyttäen niiden tarkoitukset ja sisällöt (Gleason 1983, 924; Malešević 2006, 32–35). Tämä huomio identiteetin ja rodun historiallisesta yhteisestä tarkoituksesta ja sisällöstä on tutkimukseni perusta, josta johdan seuraavat päättelyketjut.

Historiallinen analyysi osoittaa myös identiteetin ja rodun historiallisten sisältöjen ja merkitysten olevan kaukana niiden nykyisistä konstruktionistisista ja diskursiivisista luonteista. Molemmilla käsitteillä on aiemmin selitetty essentialistisesti todellisuudessa sijaitsevaa; rodun tapauksessa on selitetty luonnossa, eli ruumiissa sijaitsevaa, identiteetin tapauksessa minuuden ytimessä sijaitsevaa. Molemmilla käsitteillä on siis aiemmin ollut olemiseen kiinnittyvä naturalisoitu essentia. Rotu ja identiteetti eivät myöskään ole toimineet toisistaan erillisinä, vaan rodun on katsottu selittävän ihmisten identiteettejä ja henkisiä ominaisuuksia.

Nykyisin identiteetit voidaan Brubakerin mukaan ymmärtää valistukselle ja modernille tyypilliseen tapaan “vahvoina” tai postmoderniin tapaan “heikkoina”. Vahva käsitys korostaa olemista, identiteetin itsensä säilyttävää, minuuden ytimessä sijaitsevaa todellisuuteen kiinnittyvää essentiaa. Postmoderni ja heikko käsitys taas kiistää olemisen naturalistisen essentiaalisuuden, ja korostaa identiteetin diskursiivista, sosiaalista ja prosessinomaista luonnetta. Identiteetin ymmärtäminen postmoderniin tapaan heikosti ei kuitenkaan Brubakerin mukaan ole riittävän perustava ja vahva, jotta sitä voitaisiin hyödyntää tutkimuksessa analyttisenä kategoriana, tai jotta sillä voitaisiin selittää identiteettipoliittisten liikkeiden toimintaa. (ks. 2.2.) Muihin prosessit paremmin huomioiviin käsitteisiin, kuten identifikaatioon siirtymistä on ehdotettu, mutta näin ei ole isossa kuvassa tapahtunut. Identiteetin käsitettä käytetään hyvin laajasti, joten katson sen kaipaavan tarkkaa uudelleenmäärittelyä.

Olen aiemmin esittänyt rodun toimivan yhtenä identiteettikategoriana. Rotuun samaistutaan ja rodun kautta ilmaistut kollektiiviset identiteetit ovat vahvoja toiminnan koordinoimisen välineitä. Rodun merkityksille perustuva identiteettipoliittikka on myös vahvistunut

monietnisessä 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa. Katson rodun olevan identiteetin alakategoria. Kun ihmiset muodostavat identiteettejään, on rotu kategoria, joka on välttämättä huomioitava mahdollisena samaistumiskohteena. On siis hyvin hedelmällistä tarkastella identiteetin ontologiaa rodun ontologian kautta.

Rodun historiallinen tarkastelu osoitti rodun olleen aiemmin naturalisoitu olemiseen ja ruumiiseen kiinnittyvä kategoria. Samoin kuin identiteetti, on rotu siis aiemmin käsitetty olemiseen sisältyvänä, todellisuudessa sijaitsevana jatkuvuuden periaatteen sisältämänä kategoriana. Nykyisin suosituissa postmodernissa diskurssissa ei heikosti käsitettävä identiteetti kuitenkaan ole mitään pysyvää, vaan se on jatkuvassa "tulemisessa", se on historiallista tarinallista prosessia, se on subjektipositioita, joita omaksumme yhteiskunnan meille rakentamien diskurssipositioden kautta. Postmodernissa rotu määritellään samoin. Siinä rotu rakentuu yhteiskunnan meille rakentamien diskurssipositioden kautta historiallisessa prosessissa, toimien identiteetin tapaan eri ympäristöissä eri tavoin. (ks. 2.2 & 3.4.)

Rodun ja identiteetin käsitteiden historialliset prosessuaaliset kehityskaaret ovat hyvin samankaltaisia. Erityisen tärkeää on havaita niiden samankaltainen kehitys siirtymässä postmoderniin, kieltä ja diskursseja korostavaan konstruktionismiin. Kun aiemmat valistuksen ja modernin käsitykset nojasivat ontologisiin oletuksiin identiteetin ja rodun luonnossa sijaitsevista essentioista, käsittävät nykyiset postmodernit diskurssit sekä identiteetin, että rodun diskurssien paineessa muodostuvina prosesseina, kieltäen niiden luonnossa sijaitsevan essentian. Käsitteiden välillä havaittu samankaltainen historiallinen kehitys, sekä samanlaiset nykyiset postmodernit sisällöt ja toimintatavat katsoakseni osoittavat identiteetin ja rodun olevan toistensa sukulaiskäsitteitä. Identiteetti on yläkategoria, joka sisältää erilaiset samaistumispiinat, eli alakategoriat, kuten esimerkiksi rodun, sukupuolen, luokan, kansallisuuden ja seksuaalisuuden.

Rodun ontologinen analyysi osoitti rodun olevan diskursiivinen, historiallisten kertomusten merkityksissä muodostuva prosessi. Tämä käsitys ei kuitenkaan riitä selittämään rodun ja rodullistamisprosessien toimintaa. Barad ja Hames-Garcia ovat Bohriin vedoten huomioineet, että kvanttitasolla maailma ymmärretään atomien ja hiukkasten muodostamana jatkuvassa liikkeessä olevana toisistaan erottamattomien prosessien vuorovaikutuksena. Tässä materia ei ole passiivista, vaan sillä on oma aktiivinen ja kausaalinen roolinsa prosessien synnyssä.

Maailma sisältää niin materiaaliset kuin diskursiiviset prosessit. Tämä uusmaterialistinen näkemys hylkää havaitsijan ja objektin välisen eron ja siten myös sosiaalisen ja materiaalisen välisen eron. (ks. 3.4.) Tämän käsityksen mukaan rodun muodostuminen edellyttää siis materian aktiivista ja kausaalista roolia siinä prosessissa, jossa yksilö rodullistaa todellisuutensa. Visuaalinen, silmällä havaittava materia ja ruumiillisuus toimii aktiivisena rodun todellisuuden muodostajana.

Osoittamastani rodun ja identiteetin yhteydestä johdan seuraavan johtopäätöksen:

Materiaalinen eli ruumiillinen omaa yhdessä diskursiivisen kanssa aktiivisen ja kausaalisen roolin identiteetin prosessinomaisessa muodostumisessa.

4.2 Postmodernin identiteettiteorian epäonnistuminen

Esitin aiemmin Brubakerin kritiikin heikoille identiteettikäsityksille: diskursseja ja liukuvia prosesseja korostaessaan niiltä puuttuu todellinen merkitys, ne eivät viittaa samuuteen ja ytimeen, vaan jäävät pinnallisiksi, ne eivät ole riittävän vahvoja toimimaan tutkimuksen analyttisinä välineinä, eikä niitä voida hyödyntää identiteettipolitiikassa. Stuart Hallin ja muiden postmodernistien heikot identiteettiteoriat eivät riitä selittämään identiteettien toimintaa.

Näiden kritiikkien päälle esitän johtopäätökseeni nojaten seuraavan kritiikin: postmoderni heikko identiteettiteoria ei onnistu selittämään sitä rodullistamisen prosessia, jossa yksilö samaistuu rodullisiin piirteisiinsä ja tuottaa rodulliseen samaistumiseen pohjaavaa identiteettipoliittista ja sosiaalista toimintaa. Postmoderni identiteettiteoria jättää huomioimatta materiaalisen, eli ruumiillisen aktiivisen roolin identiteetin muodostumisessa.

Myös neurologit, etologit ja psykologit ovat pohtineet asiaa ja päätyneet postmodernin konstruktionistisen identiteettiteorian kannalta tuhoisiin lopputuloksiin. Tutkimuksissa on osoitettu, että evoluutiossa ihmistä lähinnä olevat simpanssit läpäisevät ns. peilitestin, eli he pystyvät muodostamaan käsityksen itsestään muista erillisenä oliona ja ruumiina. Ne pystyvät myös orientoitumaan muiden simpanssien psykologiseen perspektiiviin. (Gallup 1982; Premack & Woodruff 1978.) Kokeiden perusteella on voitu päätellä, että minäkäsitys ei ole vain ihmisille kuuluva, kieleen kytkeytyvä lajiominaisuus, vaan että myös meitä evoluutiossa lähinnä olevat eliöt omaavat alkeellisen tietoisuuden itsestään.

Neurologien tutkimuksista taas selviää, että minuuden eli identiteetin muodostuminen ei vaadi omaelämäkerrallisen tarinan ymmärtämistä. Ihmiset, jotka ovat jostain traagisesta syystä menettäneet kykynsä omaelämäkerralliseen muistiin, muodostavat yhtä lailla käsityksen itsestään muista erillisinä minuuksina. (Churchland 2004; Damasio 2000, ks. Rautio 2006.)

Nämä tutkimukset yhdessä osoittavat, että minuuden, eli identiteetin kognitiivinen muodostaminen **ei edellytä** kieltä ja kielijärjestelmää, vaikka kieli toki lisää merkittävästi mahdollisuuksia jäsentää ja laajentaa yksilön maailmaa. Tämän lisäksi identiteettiteorian on syytä huomioida perustavat sosiaalipsykologiset mekanismit, kuten inhimilliset tarpeet ja kyvyt, mitkä yhdessä kognitiivisten ja evolutiivisten mekanismien kanssa luovat reunaehdot ja mahdollisuudet minuuksien eli identiteettien muodostumisille. Identiteetin käsittäminen postmoderniin tapaan fiktiivisenä, muodottomana ja muuttuvana prosessina ei huomioi identiteetin kieltä edeltävää olemassaoloa, eikä myöskään kognitiivisia ja evolutiivisia reunaehtoja. (Olakivi 2024, 234; Rautio 2006, 34.)

4.3 Uusmaterialistinen identiteettiteoria

Monet identiteettiteoreetikot käsittävät identiteetin kerrostuneena, ja jakavat identiteetin yksilölliseen ja sosiaaliseen identiteettiin (Archer 2000; ks. Kuusela 2006, 50–53). Brubaker, joka lajitteli identiteettiteoriat vahvoihin ja heikkoihin käsityksiin ei kuitenkaan tätä jaottelua tee. Myöskään sosiologiaa hallitsevaa postmodernia identiteettiteoriaa kehittänyt Stuart Hall ei tätä jaottelua tee. Käsitän monien muiden tapaan identiteetin kerrostuneena, yksilöllisiä ja sosiaalisia ulottuvuuksia sisältävänä prosessina, mutta tutkimusasetelmani kannalta ei ole olennaista selventää sitä, mitkä identiteettiä tuottavat prosessit kiinnittyvät lähemmäs identiteetin yksilöllistä, mitkä lähemmäs identiteetin sosiaalista dimensiota. Kyetäkseni asettamaan seuraavaksi esittämäni identiteettiteorian vahvojen ja heikkojen teorioiden akselille, sekä kyetäkseni vertaamaan teoriaani postmoderneihin heikkoihin teorioihin, en tätä jaottelua tässä vaiheessa toteuta.

Esitän alla käsitykseni identiteetin ontologisesta luonteesta, jonka kaiken aiemmin esitetyn perusteella katson selittävän identiteetin olemusta mahdollisimman totuudenmukaisesti.

Identiteetti on olemassa kielestä riippumatta kognitiivisena prosessina. Ihmisen kasvaessa identiteetti muodostuu kielen rakentamien diskurssien paineessa kognitiivisten ja psykologisten prosessien asettamien reunaehtojen alaisuudessa, historiallisten kertomusten

*symbolisten merkitysten kautta. Materiaalisella eli ruumiillisella ulottuvuudella on myös aktiivinen rooli identiteetin muodostumisessa. Identiteetti muodostuu materiassa sijaitsevan olemisen yhteydessä – **evoluutiiviset, kognitiiviset ja psykologiset mekanismit, sekä diskursiiviset ja materiaaliset olosuhteet yhdessä tuottavat identiteetin.***

*Identiteetti on siis kokemuksellinen subjektipositio, joka jokaisella on, diskursiivisista ja materiaalisista olosuhteista riippuen erilaisena eri olosuhteissa. Tämä subjektipositio **syntyy sekä diskurssien, että materian aktiivisen vuorovaikutuksen tuloksena, evoluutiivisten, kognitiivisten ja psykologisten mekanismien ja prosessien sallimissa rajoissa.***

Eli:

1. **Identiteetti muodostuu materiaalisten ja diskursiivisten prosessien aktiivisen vuorovaikutuksen kausaalisenä tuloksena.** Sekä materiassa sijaitseva ruumiillinen oleminen, että diskursiiviset kielelliset merkityksenantoprosessit, eli tekeminen synnyttävät toisistaan riippuvaisina, toistensa kanssa vuorovaikuttaen subjektin minuuden, eli identiteetin.

2. Identiteetti on evoluution tuottama, **kielestä riippumatta olemassa oleva**, psykologisten, evoluutiivisten ja kognitiivisten mekanismien ja prosessien muodostama ja niiden asettamien reunaehtoien alainen **kokemuksellinen** subjektipositio.

3. **Identiteetti ei ole fiktiivinen**, sen tarinallisuus ja diskursiivisuus hyväksytään, mutta fiktiivisyys ei voi olla totta, sillä identiteetin jatkuva vuorovaikutus sitä ympäröivän aktiivisen materiaalsen, eli ruumiillisen kanssa kiinnittää sen olemiseen tavalla, joka ei voi olla 100 prosenttisen fiktiivinen. Myös identiteetin kieltä edeltävä olemassaolo osoittaa sen sijaitsevan kieleen liitettävien mahdollisesti fiktiivisten merkityksenantoprosessien ulkopuolella, mikä viimeistään kiistää identiteetin fiktiivisen luonteen.

Nimitän yllä esittämäni identiteettiteoriaa **uusmaterialistiseksi identiteettiteoriaksi**. Kielen ja materian, luonnon ja kulttuurin, epistemologian ja ontologian toisiinsa kietova holistinen metafysiikka rakentaa uusmaterialistisen identiteettiteorian perusteet. Tämän teorian ontologia sisältää realistisen käsityksen mahdollisuudesta lähestyä ihmistä näennäisesti ympäröivää todellisuutta ja saada siitä arvioitavaa tietoa, sekä käsityksen ihmisen ja todellisuuden ykseydestä, eli todellisuuden monistisesta luonteesta ja sen relationaalisesta rakentumisesta.

5 Uusmaterialistisen identiteettiteorian suhtautuminen teoriaan, tutkimukseen ja identiteettipolitiikkaan

Tarkastelen tässä osiossa esittämäni uusmaterialistisen identiteettiteorian suhdetta tieteelliseen identiteettikeskusteluun ja käytännön identiteettipolitiikkaan. Selvitän oman positioni suhteessa aiemmin esittelemiini vahvoihin ja heikkoihin identiteettiteorioihin. Tämän jälkeen pohdin sitä, miten identiteettejä tarkasteleva tutkimus tulisi jatkossa toteuttaa. Lopuksi pohdin materian aktiivisen tietoa ja todellisuutta tuottavan roolin huomioivaa identiteettipolitiikkaa.

5.1 Suhde vahvoihin ja heikkoihin identiteettiteorioihin

Brubakerin heikkojen ja vahvojen identiteettiteorioiden (ks. 2.2) akselilla uusmaterialistinen identiteettiteoria sijoittuu vahvoihin teorioihin. Kun vahvat identiteettiteoriat kiinnittävät identiteetin olemiseen, kiistävät heikot teoriat tämän, ja kiinnittävät fiktiivisen ja prosessuaalisen identiteetin diskurssien paineesta tuotettavaan tekemiseen. Vahvoille teorioille tyypillisesti kiinnitän identiteetin olemiseen; identiteetti palautuu luontoon ja ruumiiseen, eikä se ole perusteiltaan fiktiivinen konstruktio. Vahvojen ja realististen käsitysten tapaan käsitän identiteetin olemisen perusehtona, sosiaaliin ja materiaaliin olosuhteisiin kausaalissa yhteydessä olevana subjektipositiona, joka jokaisella on. Ruumiiseen ja materiaaliseen kiinnittyessään käsittämäni identiteetti omaa vahvojen teorioiden tapaan jatkuvuuden ja samuuden, eli *idem et idem* -periaatteen. Uusmaterialistinen identiteettiteoria asettuu siis vahvojen identiteettiteorioiden luokkaan.

Postmoderneissa heikoissa identiteettikäsityksissä identiteetti ymmärretään historiallisessa prosessissa diskurssien paineessa muodostuvaksi, fiktiiviseksi, pirstaleiseksi ja epävakaaaksi minuudeksi. Tässä identiteettiä ei pidetä minuuden ja yhteiskunnallisen toiminnan perustana, vaan tässä identiteetti on kulttuuristen ja kielellisten kertomusten tuottamaa fiktiivistä prosessia, tekemistä. Tämä käsitys ei myöskään anna materiaalille tai ruumiille aktiivista roolia identiteetin muodostumisessa. Heikot teoriat katsovat identiteetin olevan yksin kielen rakentama konstruktio. Itse taas pidän kieltä ja diskursseja vain yhtenä identiteettiä tuottavana tekijänä. Huomioidessani diskurssien identiteettiä tuottavan roolin, otan uusmaterialistiseen identiteettiteoriaani heikoista identiteettiteorioista niiden parhaan ominaisuuden, ja asetun vahvojen, olemiseen kytkeytyvien identiteettiteorioiden luokkaan, postmoderneja heikkoja identiteettiteorioita vastaan.

Vaikka kytken identiteetin olemiseen, yhdistän olemisen ja tekemisen toisiinsa, ja pidän tekemistä olemisesta riippuvaisena, kuten pidän myös olemista osin tekemisestä riippuvaisena. Tämä olemisen ja tekemisen, diskurssien ja materian vuorovaikutuksellinen yhteismuotoutuminen merkitsee uusmaterialistista lisää aiemmin hallinneisiin valistuksen ja modernin realistisiin vahvoihin identiteettiteorioihin. Vaikka uusmaterialistinen identiteettiteoria sijoittuu vahvojen teorioiden luokkaan, ei se siis kuitenkaan varauksetta ja täydellisesti palaudu kaikkiin vahvoihin identiteettikäsitteisiin, vaan pienin lisäyksin luo suuntaa uudelle, materian ja kielen aktiivisesta yhteisvaikutuksesta muodostuvalle identiteettikäsitteelle. Se on joka tapauksessa syytä käsittää uusmaterialistisen lisäksi osin myös realistiseen tutkimusperinteeseen kiinnittyvänä identiteettiteorianä.

Sosiaali- ja yhteiskuntatieteitä hallitseva postmoderni, diskursseihin ja kielen merkityksiin keskittyvä identiteettiteoria on yksinään liian heikko ja liian pehmeä – se on liian kaukana kognitiivisesta, luonnosta ja materiasta, liian kaukana todellisuudesta. Postmoderni identiteettiteoria irtautuu ruumiista – ja näin irroittaa ihmisen todellisuudesta.

Uusmaterialistinen identiteettiteoria merkitsee ihmisen palautusta ruumiiseen – se merkitsee paluuta luontoon, paluuta todellisuuteen.

5.2 Suhde akateemiseen tutkimukseen

Identiteettiteoria toimii yhteiskunta- ja sosiaalitieteiden laitoksella tutkimuksen taustateorianä erittäin usein. Identiteetin avulla on viime vuosina tuotetuissa pro gradu -tutkielmissa tarkasteltu esimerkiksi suomalaisen koulujärjestelmän rasistisuutta mixed-race-identifioituvien kokemuksissa (Jäske 2020). On myös esimerkiksi tarkasteltu sitä identiteettiä, jolla kansallismieliset nationalistit hahmottavat todellisuuttaan (Kuusela 2021). Näissä tutkimuksissa identiteetti määritellään Stuart Hallin ajatuksiin nojaten postmoderniin heikkoon tapaan diskursiivisena ja fiktiivisenä muotoaan muuttavana prosessina.

Kun identiteettiä jatkossa hyödynnetään tutkimuksen analyttisenä välineenä tutkimuksen taustateorianä, ei nähdäkseen postmodernia heikkoa teoriaa ole järkevää sellaisenaan enää käyttää. Tästä vastuu on ennen kaikkea yhteiskuntatieteellisten tiedekuntien professoreilla, opettajilla ja kandi-, sekä gradutöiden ohjaajilla. Kun kuitenkin uusimmat ja laajimmat suomennetut identiteettiteoriaa koskevat teokset tulevat postmodernia heikkoa teoriaa kehittäneeltä Stuart Hallilta, on opiskelijoilta vaikea olettaa muihin teorioihin nojaamista.

Hallin kautta minä itsekin päädyin identiteettiä tutkimaan – ja heikkoudet Hallin teoriassa havaittuani päädyin syventymään aiheeseen.

Kun Turun yliopiston sosiologian väitöskirjatutkija ja opettaja Anna Kuusela vuonna 2021 tutki laadukkaassa pro gradu -tutkielmassaan suomalaisten nationalistien tapoja rakentaa kansallismielistä identiteettiä, määrittelee hän identiteetin fiktiiviseksi muotoaan muuttavaksi prosessiksi Stuart Halliin nojaten. Hän toteaa Hallin identiteettikäsitteen nojaavan (postmoderniin) sosiaaliseen konstruktionismiin, mikä merkitsee tiedon ja todellisuuden käsittämistä kielellisinä ja sosiaalisina konstruktiona. (Kuusela 2021, 29–35.)

Jo Brubaker (2004) esitti tämän heikon postmodernin identiteettiteorian johtavan heikkoon tieteelliseen vasteeseen. Fiktiivisenä ja mihinkään kiinnittymättömänä prosessuaalisena käsitettävä analyttinen tutkimusväline tai taustateoria ei tarjoa vakuuttavia lähtökohtia tutkimukselle. Heikko identiteettiteoria ei myöskään kykene selittämään identiteettipoliittista toimintaa, joka nojaa oletukseen pysyvistä ja yhtenäisestä minuudesta identiteetin perustana.

Esittämäni uusmaterialistisen identiteettiteorian myötä identiteetti saa muodon, jolla sitä voidaan tutkimuksessa hyödyntää. Voidaan edelleen tarkastella esimerkiksi juuri kansallismielisten diskurssien prosessuaalista rakentumista, sekä niiden taustalla toimivia identiteettejä, mutta nyt tämä tehdään totuutta tavoitellen, ei-fiktiivisesti. Kun aiheeseen liittyvän tutkimuksen taustateoriassa nähtäisiinkin kansallismielisten hahmottelema Euroopan ulkopuolelta tulevaan maahanmuuttoon kriittisesti suhtautuva identiteetti materiaalisiin ja ruumiillisiin olosuhteisiin aktiivisesti kytkeytyvänä ei-fiktiivisenä kokemuksellisen prosessina, ovat sitä hahmottelevat tutkimustulokset entistä vakuuttavampia.

Materiaalinen huomioiden voidaan sosiaalitieteellisissä aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa selvittää esimerkiksi paljon julkista tilaa puhuttaneita aiheita, kuten sitä, miten musliminaisten ruumiiseen kiinnittyvät, materiassa sijaitsevat huivit tuottavat islam-vastaisuutta suomalaisten keskuudessa, tai esimerkiksi sitä, miten Lähi-idästä ja Afrikasta tulleiden maahanmuuttajataustaisten henkilöiden toistuvat kantaväestöön kohdistuvat raiskaukset fyysisinä ja ruumiillisina (materiaalisessa sijaitsevina) loukkauksina vaikuttavat suomalaisten ja eurooppalaisten maahanmuuttovastaisuuteen ja kenties tätä kautta myös kansallismielisyyden asteeseen (ks. esim. HS 09.03.2026; HS 17.01.2025; Lämpikivi 2024).

Uusmaterialistista identiteettiteoriaa hyödyntäen identiteettejä tutkiessa voidaan arvioida identiteettien vastaavuutta materiaalsen ja sosiaalisen todellisuuden kanssa sen perusteella, kuinka identiteetti vastaa ruumiissa ja materiassa, sekä sosiaalisessa todellisuudessa esiintyviä olosuhteita ja merkkejä. Näin voidaan tarkastella ja arvioida identiteettien episteemistä oikeutusta, mikä on puhtaasti kieleen keskittyville postmoderneille heikoille identiteettiteorioille mahdotonta.

Tämä merkitsee sitä, että materiaalsien ja diskursiivisten olosuhteiden ja identiteettien välisiä vastaavuuksia ja etäisyyksiä tarkastelemalla voidaan jälleen arvioida identiteettejä hyvä–huono-akselilla; voidaan esimerkiksi todeta useimpien intuitiivista totuuskäsitystä vastaava asiantila, ja päätellä valkoisen miehen identifioitumisen mustaksi naiseksi olevan huono identiteetti, sillä etäisyys materiaalsien, tässä ruumiillisten olosuhteiden ja identiteetin välillä kasvaa hyvin suureksi. Tämä ei postmoderneille heikoille konstruktionistisille teorioille ole mahdollista.

Uusmaterialistinen asennoituminen, eli materiaalsien ja ruumiillisten voimien huomioiminen tekee tutkimuksesta tieteellisesti vakuuttavaa. Tämä uusmaterialistinen käänne, katseen siirtäminen kielestä luontoon, muuttaa tapaamme tarkastella identiteettejä, monietnistyvää Eurooppaa, sukupuolta, yhteiskuntaa ja olemassaoloa ylipäätään. Aineellisuuden aktiivisen roolin huomioiva tutkimusote on itsestäänselvyys luonnontieteissä ja luontoa tarkastelevissa tutkimuksissa, kuten esimerkiksi ilmastonmuutoksen tutkimuksessa. Ihmisen toiminnan kausaalista vaikutusta luonnonilmiöihin tutkittaessa on pakollista huomioida luonnon aktiivinen todellisuutta ja tietoa tuottava rooli. Postmodernista kieltä tarkastelevasta tutkimusotteesta ei tässä ole hyötyä. Luonnon pahoinvointi ja lisääntyvät äärimmäiset luonnonilmiöt kiistatta ovat konstruktiivisia ja fiktiivisiä diskursseja todellisempia ilmiöitä.

Myös lääketieteessä esimerkiksi lapsettomuushoitoja tutkittaessa ja toteutettaessa on mahdotonta olla huomioimatta materiaalsien aktiivista roolia. Hormonilääkkeet ja hedelmällisyysklinikoiden pakastimissa sijaitsevat alkioita muokkaavat vanhemmiksi haluavien ihmisten tunteita, toimintaa, tietoa ja todellisuutta. Sopivinta alkioita yhteensovitettaessa vanhemmille etsitään sukulaisuuden ja rodun kannalta sopivimpia sukusolujen luovuttajia, ja pyritään tunnistamaan luonnosta alkioista elinkelpoisin. Näitä tutkimuksia ja hoitoja ei voida toteuttaa ilman materiaalsien ja ruumiiden aktiivisen roolin huomioimista. (Helosvuori 2018; ks.

Meskus 2024.) Uusmaterialistinen käänne merkitsee tämän luonnontieteille selvän materian aktiivisuuden huomioivan tutkimusotteen esiin nousua myös sosiaali- ja yhteiskuntatieteissä.

5.3 Suhde identiteettipoliittikkaan

Tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että politiikasta ei voida puhua käsittelemästä identiteettejä. Yksilöt ja ryhmät tulevat poliittisesti mobilisoiduiksi identiteettiensä vuoksi erilaisten poliittisten liikkeiden toimesta. Identiteettien puolesta eletään, taistellaan ja kuollaan. (ks. kpl 2.)

Identiteetin ja sen alakategorian rodun historiallisten ja ontologisten analyysien seurauksena johdin argumentaationi **uusmaterialistiseen identiteettiteoriaan**, jossa käsitän identiteetin subjektiposiitioksi, joka syntyy sekä diskurssien, että materian aktiivisen vuorovaikutuksen kausaalisenä tuloksena ja evolutiivisten, kognitiivisten ja psykologisten mekanismien ja prosessien sallimissa rajoissa.

Sosiaalisen ja poliittisen toiminnan selittämisen kannalta tämä merkitsee, että ei voida ainoastaan tarkastella kieltä, diskursseja ja niihin liittämiämme historiallisia merkityksiä. Tällöin tutkittavan kohteen toiminnan motiiveista, päämääristä ja niitä synnyttävistä identiteettiprosesseista ei päästä selville. Diskurssien ja niiden historiallisten merkitysprosessien analysointi on edelleen tuottoisaa, mutta niitä on tarkasteltava *suhteessa materiaalsiin olosuhteisiin*. Tämä merkitsee esimerkiksi ruumiillisuuden huomioimista poliittisissa analyyseissä.

Juuri tällaista materiaalsen aktiivisen roolin huomioivaa identiteettipoliittista tutkimusta on aiemmin mainitsemani suomalaisten sosiologien Anna Rastaa ja Sanna Poelmanin tutkimus *Suomalaisen sosiologian värisokea piste* (2021), jossa he päättelevät suomalaisen yhteiskunnan monietnisyyden kasvattaneen rodun merkityksille perustuvaa identiteettipoliittista toimintaa. He huomioivat yhä useamman Suomessa asuvan ihmisen puhuvan itsestään rodullistettuna subjektina, sekä perustavan sosiaalista ja identiteettipoliittista toimintaansa rodulliselle identiteetille. Esimerkkejä tällaisesta toiminnasta ovat esimerkiksi Helsingin Yliopiston *Students of Colour* -opiskelijajärjestö, valkoisen teatterikorkeakoulun valtaaminen värillisille ihmisille ja kirjojen lukeminen kirjailijan ei-valkoisen ihonvärin perusteella (ks. kpl 3.)

Olen samaa mieltä Rastan ja Poelmanin kanssa siitä, että rodulliset seikat on järkevä huomioda identiteettipoliittisissa tarkasteluissa. Eurooppalaisten yhteiskuntien muuttuessa monietniseksi, kasvaa väistämättä myös rodun aktiivinen identiteettipoliittinen rooli. Ylipäätään kaikissa identiteettipoliittisissa arvioissa on diskursiivisen ja sosiaalisen ohella tarkasteltava identiteettipoliittisia liikkeitä ympäröiviä materiaalisia ja ruumiillisia olosuhteita. Rodullisten, ruumiillisten ja materiaalien olosuhteiden muuttuessa muuttuvat myös identiteettipoliittisten liikkeiden motiivit, toiminta ja päämäärät.

Tässä rajatussa kandidaatintutkielmassa monia asioita jää käsittelemättä. Tämän tutkielman kautta voitaisiin käsitellä laajasti erilaisia esimerkiksi sosiologiaan, politiikkaan, toimijuuteen, mielenfilosofiaan ja metafysiikkaan kytkeytyviä kysymyksiä. Erityisesti tarkempaa käsittelyä jää kaipaamaan seuraava asia. Vaikka olen tässä tutkielmassa päätenyt kielen ja materian aktiivisesta vuorovaikutuksesta rakentuvaan uusmaterialistiseen identiteettikäsitykseen, en esitä, että identiteetti *koostuisi* materiasta, saati abstraktista kielestä. On hyvin intuitiivista käsittää identiteetin, eli minuuden koostuvan henkisestä substanssista, hengestä. Hames-Garcian ja Baradin tapaan monistisesti ymmärtämässäni holistiseen kvanttimekaniikkaan nojautuvassa maailmassa (ks. 3.4.) materia on perusteiltaan hengen kanssa samaa substanssia. Tässä henki ja materia käsitetään toistensa kanssa vuorovaikuttavina toisistaan erottamattomina ykseydessä sijaitsevina voimina.

Tiedämme varsin hyvin erilaisten henkisten ja uskonnollisten voimien ja ilmiöiden rakentaneen ihmisten todellisuuksia ja identiteettejä koko ihmiskunnan historian ajan. Tällaisten henkisten voimien huomioiminen ei ole ollut tämän tutkielman puitteissa mahdollista. Henkisten ja sielullisten, todellisuudessa kontingentisti aktualisoituvien aktiivisten voimien sovittaminen tässä esittämäni identiteettiteoriaan on kuitenkin täysin toteuttavissa, sillä käsittämäni maailma, ykseys, ja tässä ykseydessä sijaitseva identiteetti sisältää toistensa kanssa limittäin kausaalisessa suhteessa eksistioivia ulottuvuuksia ja voimia.

Uusmaterialistinen tutkimus siirtää katseen kielestä materiaan, edelleen huomioiden kielen aktiivisen tietoa ja todellisuutta tuottavan roolin. Tämä on sosiaali- ja yhteiskuntatieteiden kannalta välttämätön edistysaskel. On kuitenkin toivottavaa, ettei tämä katse lukkiudu materiaan, vaan että se kykenee myös tarkastelemaan yksilöiden sisäisiä henkisiä ja psykologisia ilmiöitä osana moniulotteista todellisuuttamme. Tämä on ihmisyyden ja todellisuuden luonteen kokonaisvaltaisen ymmärtämisen kannalta tärkeää, vaikkakin nykyisen tiedettä hallitsevan empirisen tutkimusperinteen osalta vaikeaa toteuttaa.

6 Kohti uutta maailmaa

Selvitin tässä kandidaatintutkielmassa vastausta seuraavaan kysymykseen:

Millainen on identiteetin ja rodun välinen suhde, ja mitä tämä suhde paljastaa identiteetin ontologisesta luonteesta?

Tarkastelin identiteetin, sekä rodun historioita ja ontologioita, ja esitin näiden käsitteiden historiallisten ja ontologisten analyysien ja vertailujen myötä oman näkemykseni identiteetin ontologisesta luonteesta. Päädyin diskursiivisen ja materiaalisen aktiivisen vuorovaikutuksen tuottamaan, evolutiiviset ja kognitiiviset reunaehdot, sekä identiteetin kieltä edeltävän olemassaolon huomioivaan uusmaterialistiseen identiteettiteoriaan.

Katsaukset rodun ja identiteetin historioihin osoittivat identiteetin ottaneen rodun aseman hallitsevana ihmisten eroja selittävänä käsitteenä. Käsitteiden historioiden ja ontologioiden vertailu osoitti identiteetin ja rodun sekä kehittyneen, että toimivan samalla tavalla. Valistuksessa ja modernissa molemmat liitettiin olemiseen, postmoderni kiistää tämän, ja käsittää ne fiktiivisinä prosesseina; kieleen, diskursseihin ja tekemiseen yhdistyvinä subjektipositioina. Monien muiden tutkijoiden tapaan havaitsin, että nämä postmodernit tavat selittää identiteetin ja rodun ontologioita eivät kuitenkaan ole vakuuttavia.

Rodun ontologia saa tarvitsemansa ontologian metafysiikassa, joka käsittää maailman monistisesti, materian ja kielen, maailman ja ihmisen aktiivisen toisistaan riippuvan vuorovaikutuksen tuottamana dynaamisena prosessina. Rodun historiallinen yhteys identiteettiin, sekä rodun käsittäminen yhtenä identiteetin alakategoriana johti minut yhdistämään rodun ontologian identiteetin ontologiaan. Tämä johti minut uusmaterialistiseen identiteettiteoriaan; identiteetin luonteen käsittämiseen sekä diskursiivisen, eli kielen, että materiaalisen, eli ruumiillisen aktiivisen vuorovaikutuksen tuottamana subjektipositioina. Uusmaterialistinen identiteettiteoria huomioi myös identiteetin kieltä edeltävän olemassaolon, sekä sille evolutiivisten ja kognitiivisten mekanismien ja prosessien asettamat reunaehdot.

Ymmärrän identiteetin olemisen ja tekemisen yhteen kietoutumisena; niitä ei voida erottaa toisistaan. Ymmärrän identiteetin olevan ykseydessä, eli maailmassa sijaitseva, mutta samaan aikaan maailman verrattava. On todellisuutta paremmin ja huonommin vastaavia identiteettejä, mutta ne kaikki lopulta sijaitsevat samassa ykseydessä. Jotkut sijaitsevat lähempänä materiaalista ja ruumista, jotkut kauempana. Jotkut sijaitsevat lähempänä

diskursiivista ja sosiaalista, jotkut kauempana. Arvioimalla identiteettien sijaintien välisiä etäisyyksiä suhteessa materiaaliseen ja sosiaaliseen todellisuuteen voimme arvioida identiteettien episteemistä oikeutusta. Esittämäni postmodernit heikot identiteettiteoriat ylittävä uusmaterialistinen identiteettiteoria ei kuitenkaan merkitse suoraa paluuta valistuksen tai modernin realistiseen identiteettikäsitykseen, se merkitsee valistuksesta ja modernista ammentavaa, postmodernin ohittavaa uutta suuntaa – materiaan ja ruumiiseen aktiivisesti kiinnittyvää, diskurssit huomioivaa, kokonaisvaltaista holistista ykseydessä sijaitsevaa ja ykseydessä arvioitavaa identiteettikäsitystä.

Postmoderni “kielellinen käänne” on antanut tieteille paljon hyvääkin, mutta diskurssihuumassaan tutkijat unohtivat ontologian ja materiaalisen ulottuvuuden vakavin yhteiskunnallisista seurauksista. Postmodernin asenteen myötä ikivanhat korkeat eurooppalaiset ihanteet olemiseen kiinnittyvästä totuudesta, järjestyksestä ja hyvydestä ovat pudonneet paikoiltaan, ja tilalle on asettunut totuudeton, ruumiiseen kiinnittymätön, subjektiivinen ja hedonistinen, perusteiltaan fiktiivinen, kuviteltu ja konstruktiivinen olemassaolo.

Tämä postmoderni luontoon kiinnittymätön maailmankuva on levinnyt identiteettiteorioiden lisäksi Suomen ja muiden länsimaiden tärkeimpiin instituutioihin päiväkodeista valtionhallintoihin. Postmodernin luomasta nihilistisestä kaaoksesta ei kuitenkaan palata moderniin tai valistukseen – vaan synnytetään uutta. Uusi maailma luodaan vanhasta ammentaan, ykseydessä ja ykseydestä, sekä materiaalisen, että kielen aktiivisuus huomioon. Uusi maailma hyväksyy kielen voiman, mutta palautuu luontoon. Postmoderni katse voidaan saattaa historiaan vain filosofien, sekä sosiaali- ja yhteiskuntatieteilijöiden itsensä toimesta. Käsissänne oleva kandidaatintutkielma näyttäköön tietä.

7 Lähdeluettelo

Ahmavaara, Yrjö. & Vanhanen, Tatu (2001) *Geenien tulo yhteiskuntatieteisiin*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Archer, Margaret. S. (2000) *Being Human*. Cambridge: Cambridge University Press.

Barad, Karen (2003) Posthumanist Performativity: Toward an understanding of How Matter comes to Matter. *Signs* 28 (3), 801–831.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1966) *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. New York: Anchor Books.

Bohr, Niels (1963) Quantum Physics and Philosophy: Causality and Complementarity. Teoksessa *Essays 1958–1962 on Atomic Physics and Human Knowledge*. New York: Interscience Publishers, 1–7.

Brubaker, Robert & Cooper, Frederick (2000) Beyond "identity". *Theory and Society* 29 (1), 1–47.

Brubaker, Rogers (2013) *Etnisyys ilman ryhmiä*. Tampere: Vastapaino. (Alkuteos *Ethnicity without groups*, 2004.)

Butler, Judith (1990) *Gender trouble: Feminism and the subversion of Identity*. New York: Routledge.

Cañada, José A. & Tarkkala, Heta (2024) Sosiaalinen konstruktionismi ja tieteen- ja teknologiantutkimus. Teoksessa Miira Niska & Satu Venäläinen & Antero Olakivi & José A. Cañada (toim.) *Sosiaalinen konstruktionismi: Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista*. Tampere: Vastapaino.

Casal, Sari (2025) Antonia Atarah: "Kaikki mikä oli väärin koulussa oli oikein lavalla". *Yle* 5.10.2025.

Castells, Manuel (1997) *The Power of Identity*. Vol. II of *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Malden, Mass.: Blackwell.

Castells, Manuel & Himanen, Pekka (2013) *Kestävän kasvun malli – Globaali näkökulma*. Helsinki.

Chen, Serena Y. & Urminsky, Oleg & Yu, Jing (2024) We do what we are: Representation of the self-concept and identity-based choice. *Journal of Consumer Research* 51 (2), 298–320.

Churchland, Patricia S. (2004) *Neurofilosofia*. Helsinki: Terra Cognita.

Damasio, Antonio (2000) *Tapahumisen tunne: Miten tietoisuus syntyy*. Helsinki: Terra Cognita.

Duignan, Brian (2025) Identity politics. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/identity-politics> (luettu 1.2.2026).

Erikson, Erik H. (1962) *Lapsuus ja yhteiskunta*. Jyväskylä: Gummerus.

Faye, Ndéla (2025) Minä valitsen toisin. *Helsingin Sanomat* 3.8.2025.

Faye, Ndéla (2026) POC-lukupiiri ravistelee suomalaista kirjakenttää ja nostaa mustien ja ruskeiden tarinat esiin. *Helsingin Sanomat* 2.3.2026.

Foucault, Michel (2010) *Sanat ja asiat: Eräs ihmistieteiden arkeologia*. Helsinki: Gaudeamus.

Fukuyama, Francis (2018) *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Färding, Aada (2025) Tutkimus: Ruotsissa raiskausrikoksista tuomituissa huomattavan paljon ulkomaalaistaustaisia – Ei selity huono-osaisuudella. *Helsingin Sanomat* 17.1.2025.

Gallup, Gordon G. Jr. (1982) Self-awareness and the emergence of mind in primates. *American Journal of Primatology* 2, 237–248.

Gleason, Philip (1983) Identifying identity: A semantic history. *The Journal of American History* 69 (4), 910–931.

Haraway, Donna (1997) *Modest_witness@second_millennium: Femaleman_meets_oncomouse*. New York: Routledge.

Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Hames-García, Michael (2008) How real is race? Teoksessa Stacy Alaimo & Susan Hekman (toim.) *Material Feminisms*. Bloomington: Indiana University Press, 308–339.

Handler, Richard (1994) Is “identity” a useful cross-cultural concept? Teoksessa John R. Gillis (toim.) *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton: Princeton University Press.

Hekman, Susan (2008) Constricting the ballast: An ontology for feminism. Teoksessa Stacy Alaimo & Susan Hekman (toim.) *Material Feminisms*. Bloomington: Indiana University Press, 214–236.

Helo, Ari (2022) Uusi rodullistamisoppi ja ”valkoisen ylivallan” harha. *Metodologia* III, 64–100.

Helosvuori, Elina (2018) Assembling viability: The art of mundane embryo selection in IVF. *BioSocieties* 14 (1), 1–22.

Holtug, Nils (2025) Identity politics: A primer. Teoksessa *Identity Politics: Left and Right*. Oxford: Oxford University Press.

Jäske, Alice (2020) ”Saanko tuntea itseäni suomalaiseksi?”. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kallio-Tamminen, Tarja (2026) Pitäisikö todellisuuskäsityksemme uudistaa? *Kanava* 2/2026.

Kuusela, Anna (2021) Kansallismielisen identiteetin rakentuminen ja kansallismieliseen ryhmään liittyminen Suomen Sisun jäsenten keskuudessa. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Kuusela, Pekka (2006) Realismi ja sosiaalisen identiteetin episteeminen status. Teoksessa Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti: Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

- Lyotard, Jean-François (1985) *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Lång, Markus (2003) Sosiobiologia koettelee tieteellisyyden rajoja. *Tieteessä tapahtuu* 21 (2).
- Läpikivi, Olli (2024) Etnisen väestörakenteen yhteys raiskausrikosten määrään Suomen kunnissa. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Malešević, Siniša (2006) *Identity as Ideology: Understanding Ethnicity and Nationalism*. New York: Palgrave Macmillan.
- Meskus, Mianna (2024) Uusmaterialismi ja sosiaalinen konstruktionismi. Teoksessa Teoksessa Miira Niska & Satu Venäläinen & Antero Olakivi & José A. Cañada (toim.) *Sosiaalinen konstruktionismi: Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista*. Tampere: Vastapaino.
- Michaels, Walter Benn (1997) Autobiography of an ex-white man: Why race is not a social construction. *Transition* 73, 122–143.
- Miles, Robert (1993) *Racism after race relations*. London: Routledge.
- Miles, Robert (1994) *Rasismi*. Tampere: Vastapaino. (Alkuteos *Racism*, 1989.)
- Murji, Karim & Solomos, John (2005) Introduction: Racialization in theory and practice. Teoksessa Karim Murji & John Solomos (toim.) *Racialization: Studies in Theory and Practice*. Oxford: Oxford University Press, 1–27.
- Olakivi, Antero (2024) Rakentumisen prosessit työorganisaatioissa: näkökulmana minuudet ja identiteetit. Teoksessa Miira Niska & Satu Venäläinen & Antero Olakivi & José A. Cañada (toim.) *Sosiaalinen konstruktionismi*. Tampere: Vastapaino.
- Premack, David & Woodruff, Guy (1978) Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behavioral and Brain Sciences* 1, 515–526.
- Pulkkinen, Tuija (1998) *Postmoderni politiikan filosofia*. Tampere: Tammer-Paino.
- Puumalainen, Julian (2026) Opetusministeri Adlercreutz Vantaan päätöksestä: Oppilas on syytä tunnistaa kouluissa. *Helsingin Sanomat* 9.3.2026.

Puuronen, Vesa (2011) *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.

Quijano, Aníbal (2000) Coloniality of power, eurocentrism, and Latin America. *Nepantla: Views from the South* 1 (3), 533–580.

Rastas, Anna & Poelman, Sanna (2021) Suomalaisen sosiologian värisokea piste. *Sosiologia* 58 (1).

Rautio, Pertti (2006) Minän biologinen perusta. Teoksessa Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen (toim.) *Minuus ja identiteetti: Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Resina, Joan Ramon (2019) *Inscribed Identities: Life Writing as Self-Realization*. London: Routledge.

Roig Lanzillotta, Lautaro ym. (toim.) (2022) *Roman Identity*. Turnhout: Brepols.

Roos, Jeja-Pekka (2008) Demokratia ja etniset konfliktit Vanhasen parasta alaa. *Tieteessä tapahtuu* 26 (5).

Ruuska, Petri (2011) Identiteetti-käsitteen kritiikki yhteiskunnan ja kulttuurin tutkimuksessa. *Sosiologia* 48 (4), 338–347.

Salmela, Elina & Lappalainen, Tuuli & Fransson, Ingegerd & Andersen, Peter M. & Dahlman-Wright, Karin & Fiebig, Andreas ym. (2008) Genome-wide analysis of single nucleotide polymorphisms uncovers population structure in Northern Europe. *PLoS ONE* 3 (10), e3519.

Sinokki, Jani (2020) Rodusta ja rotujen olemassaolosta. *Tieteessä tapahtuu* 38 (5).

St. Louis, Brett (2005) Racialization in the “zone of ambiguity”. Teoksessa Karim Murji & John Solomos (toim.) *Racialization: Studies in Theory and Practice*. Oxford: Oxford University Press, 29–50.

Steele, Claude M. & Spencer, Steven J. & Aronson, Joshua (2002) Contending with group image: The psychology of stereotype and social identity threat. Teoksessa *Advances in Experimental Social Psychology* 34, 379–440.

Stone, Jeff ym. (1999) Stereotype threat effects on Black and White athletic performance. *Journal of Personality and Social Psychology* 77 (6), 1213–1227.

Vuolajärvi, Niina (2014) Rotu etnisten suhteiden tutkimuksessa. Teoksessa Sari Irni ym. (toim.) *Muokattu elämä: Teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino, 264–301.

Liite

Liite 1. Ilmoitus tekoälyn (AI) käytöstä

Olen käyttänyt generatiivista tekoälyä apuvälineenä kandidaatintutkielmani teossa. Käyttämäni työkalut, niiden käyttötarkoitus, sekä toimet tekoälyn tuotoksen verifioimiseksi on kuvattu alla. Samalla vakuutan, että olen käyttänyt tekoälyä asianmukaisella huolellisuudella, sekä olen ilmoittanut niiden käytöstä tiedekuntani ja yliopiston voimassa olevan ohjeistuksen mukaisesti toukokuussa 2026. Otan täyden vastuun tämän tutkielman sisällöstä kokonaisuudessaan.

Käytetty työkalu: Open AI:n ChatGPT (GPT-5.5 malli)

Käytön vaihe: kirjallisuuden etsiminen, lähdeluettelon siistiminen

Käyttötarkoitus: käytin ChatGPT:tä kirjallisuuden etsimiseen ja lähdeluettelon siistimiseen. Etsin tutkielmani aiheeseen liittyvää kirjallisuutta koko tutkielman teon ajan. Lopuksi siistin lähdeluettelon oikeaan muotoon ChatGBT:n avulla. Esimerkki syöttötiedoista (01.11.2026): ”Ketkä sosiologit ovat tutkineet identiteetin ontologiaa?”.

Todentaminen: tutustuin ChatGBT:n esittelemään kirjallisuuteen alkuperäislähteistä. Pehdyin sosiologiseen identiteettikeskusteluun lukemalla kirjallisuutta, sekä vertaisarvioituja artikkeleita.